

Několik dat z hospodářské statistiky.

Při jednání o hospodářských otázkách bývá nouze o spolehlivé údaje statistické. Komu nejsou po ruce obšírné úřední výkazy druhdy velice nepřehledné, nebo nákladné sborníky a časopisy vědecké, jest odkázán na denní listy, které přinášejí sice výtahy ze všech úředních publikací statistických, ale které sledovati, uschovávat a co do správného podání číslíc kontrolovati pochopitelně jest nesnadno, nebo na učebnice, které však obsahují zpravidla údaje velice již zastaralé.

Obtíže tyto pociťují zejména učitelé škol hospodářských, odborných a pokračovacích průmyslových i obchodních, a z nich právě vyšel podnět k tomuto náčrtku, který nechce, leč na základě nepochybných pramenů úředních nebo vědeckých sestaviti několik čísel ze statistiky výroby zemědělské a nejčelnějších odvětví průmyslových, ze statistiky drahokovů a peněžního oběhu, zahraničního obchodu a prostředků dopravních a spojovacích. Přehled pramenů podán bude na konci.

*

Ze všech druhů zboží jest nejdůležitějším obilí, nejpotřebnější to statek člověčenstva. Emancipací půdy a rolnictva i zdokonalením techniky silně stoupla hrubá výnosnost půdy v zemích západní a středoevropských. V zemích východnějších a v Americe pak obrovsky vzrostla půda osevná. Výsledkem rozšíření orné půdy a větší intensity výroby bylo veliké rozmnožení produkce obilní, v posledních 20 letech asi o 30%. Obnášel světová výroba v milionech metr. centů:

v průměru let	pšenice	žito	ječmene	ovsa	kukuřice	dohromady
1878—1882	554.5	303.7	176.4	319.7	492.0	1846.3
1883—1887	579.7	330.2	182.9	356.9	543.9	1993.6
1888—1892	592.0	310.2	191.5	366.6	603.1	2063.4
1893—1897	642.7	370.1	214.4	408.7	608.4	2244.3
1894	683.6	406.0	223.4	422.7	413.2	2148.9
1895	660.2	370.3	220.0	445.0	702.8	2398.3
1896	645.1	376.9	212.3	420.7	734.6	2389.6
1897	571.9	324.3	197.8	387.7	631.4	2113.1
1898	735.8	362.3	224.3	434.2	646.3	2402.9

A to jest jen výroba statisticky zjistitelná. Skutečná výroba je podstatně větší, protože v mnoha oblastech Asie, Afriky, Ameriky produkci obilní číselně dosud zjistiti nelze. Celkovou obilní produkci světa lze jistě páčiti průměrem na 2500 mil. mctů, a vzrůstání její celkem shoduje se s přirostem obyvatelstva.

V jednotlivých letech úroda arci silně kolísá, u kukuřice na př. r. 1894/95 stoupl výnos náhle o 290 mil. q, u pšenice z 1897 na 1898 o 160 mil. q (jindy: 1883/2 a 1897/6 o 70, 1882/81 o 80 mil. q), a ještě větší poměrně odchylky jsou v jednotlivých státech (na př. v Unii). Jsme tedy ještě daleko od stejnoměrného určitého výsledku žní (třeba že součtem výtěžků z různých oblastí kolísání částečně se vyrovnává), zejména když neúroda (či úroda) nastane u všech druhů obilí (na př. r. 1897 klesla celková úroda světa náhle o 275 mil. q).

Při posuzování číslic výroby obilní dlužno však pamatovati, že všechny údaje, úřední i soukromé, spočívají na odhadech, které dle účelnosti zařízení a spolehlivosti orgánů vyšetřovacích mají cenu rozličnou. Nicméně jsou výsledky statistických šetření o produkci obilní čím dále tím spolehlivější, menší odchylky nepadají zde na váhu, a statistika obilní podává nám aspoň přibližný obraz vzájemného místního a časového vývoje výroby obilní, jejího poměru k jiným produktům zemědělským, významu kolísání úrod a pod.

Dle jednotlivých zemí činila obilní úroda v r. 1896 v 1000 tun (à 1000 kg):

	pšenice	žita	ječmene	ovsa	kukuřice
v Rakousko-Uhersku	4898·9	3200·6	2113·2	2702·7	3810·2
Německu	2830·5	6640·7	2630·9	5377·9	—
Rusku bez Kavkazu	9362·3	18267·4	3683·3	9294·1	344·0
V. Britanii a Írsku	1578·5	—	1741·8	2813·0	—
Francii	9144·6	2177·3	1088·6	4371·2	—
Italii	3592·5	108·9	181·4	372·3	2003·1
Rumunsku	1877·9	326·6	689·5	248·2	1741·8
Srbsku	381·0	—	—	—	—
Bulharsku	1360·8	130·6	453·6	96·5	174·2
evropském Turecku	1088·6	—	—	—	—
Řecku	163·3	—	—	—	—
Švýcarsku	130·6	—	—	—	—
Holandsku	163·3	304·8	117·9	275·8	—
Belgii	544·3	783·8	72·6	386·1	—
Dánsku	108·9	500·8	544·3	661·9	—
Švédsku a Norsku	108·9	631·4	308·5	937·7	—
ve Spojených Státech	12192·8	653·2	1578·5	12189·9	62052·5
Kanadě	925·3	—	362·9	1654·7	479·0
Argentině	870·9	—	—	—	1277·3
Indii	5573·9	—	—	—	—
Australii	631·4	—	—	—	—
Celkem v Evropě	40818·6	33072·9	18925·6	27537·4	8073·3
v zemích mimoevropských	23830·3	653·2	2703·4	13927·3	65797·6
Úhrnem	64648·9	33726·1	16629·0	41464·7	78870·9

V průměru let 1892/96 činila pak výroba:

ve státech evropských	40059·1	35036·0	13905·2	28019·5	7912·0
> > mimoevropských	27108·0	729·0	2872·3	13592·7	51012·0
Dohromady	67167·1	35764·9	16777·5	41612·2	58924·1

Plochy osevné obnášely v hektarech (při Anglii a Spoj. Státech Severoamerických v akrech = 40·5 arů) u

	pšenice	žita	ječmene	ovsa	kukuřice	úhrnem
v Německu 1898	1,969.311	5,945.191	1,660.126	3,996.521	—	14,019.616*)
Rakousku 1897	1,058.000	1,844.000	1,173.000	1,912.000	336.000	6,323.000
Uhrách 1897	2,780.000	1,002.000	946.000	897.000	1,988.000	7,613.000
Chorv.-Slav. 1897	233.000	95.000	69.000	95.000	357.000	849.000
Rak.-Uher 1897	4,071.000	2,941.0**)	2,188.000	2,904.000	2,681.000	14,785.000
Francii 1886/95	6,881.000	1,574.000	932.000	3,847.000	—	—
Italii 1890/96	4,535.000	142.000	312.000	458.000	1,922.000	—
Anglii 1898	2,158.000	81.000	2,069.000	4,098.000	—	—
Spoj. Stát. 1896	34,491.000	—	—	—	80,984.000	—

Světová produkce obilí i budoucně poroste. Ve všech dílech světa je mnoho ještě úrodné půdy nezděláno, v mnoha oblastech výrobních lze silně zvýšiti hrubou výnosnost půdy. Ale podnět k rozšiřování výroby je menší následkem kleslých cen, musí se již hledati půdy méně příznivé, než bylo v letech 60tých a 70tých sto-

*) V tom ještě 328.078 ha špaldy a 140.389 ha pohanky.

***) V Rakousku, Uhrách i král. Chorvatsko-Slavonském čítána k žitu i špalda.

letí 19., a rozšíření výroby žádá tedy více lidské práce i kapitálu čistý výtěžek z půdy se zkrátka s intenzivností obdělávání zmenšuje. Také dráhy nebudou již účinkovati tak jako dříve — vynálezy podobné opakují se jen jednou v století.

*

Následkem nesmírného vzrůstu obyvatelstva, přetvoření všeho dopravnictví, právního usnadnění obilní tržby v západní Evropě a ustavičného podněcování jejího v exportních státech zámořských a východoevropských rostl úžasným způsobem objem efektivní tržby obilní. V druhé polovici 18. stol. odhadoval Turgot veškeru mezinárodní tržbu obilní asi na 10—11 milionů *hl*, koncem 19. stol. činily obraty v obilí a mouce

1887 vývoz 174·3, dovoz 182·5, dohromady 356·8 mil. *q*,

1897 " 266·5, " 261·1, " 527·6 " "

takže dnes můžeme páčiti celkovou mezinárodní tržbu obilní na ohromné množství 530 milionů metr. centů, t. j. co do množství 11. až 12. díl veškeré tržby světové, a počítáme-li v roce 1897 celkové výroby obilní v světě 2113·1 a v r. 1898 2402·9 mil. metů, činí mezinárodní tržba obilní o něco méně než čtvrtinu obilní produkce světové.

Podobně stoupla hodnota obratu v obilí a mouce do r. 1879 na 8585 mil. *K* (4358 mil. *K* na dovoz, 4227 mil. *K* na vývoz), klesla sice potom následkem klesnutí cen a zavedení a zvýšení cel obilních v r. 1886 na 5650 mil. *K*, stoupla však již v r. 1888 opět na 6504 mil. *K* a činila v r. 1897 dokonce **6896** mil. *K* — z čehož připadá 3675 mil. *K* na dovoz a 3221 mil. *K* na vývoz — tedy více než čtrnáctinu všech hodnot tržby světové, daleko více než v kterémkoli jiném předměte obchodu světového.

Největší účast na obrovském obratu obilním mají Spojené Státy, V. Britanie a Rusko, jichž obrat v r. 1897 co do množství i hodnoty činil přes polovici úhrnného obratu světového co do vývozu i dovozu. Na Spojené Státy připadlo přes třetinu celkového vývozu, na V. Britanii rovněž dobrá třetina celkového dovozu co do množství i hodnoty. Rusko, které r. 1888 poskytovalo přes třetinu celkového množství vývozu, zůstalo r. 1897 za Spojenými Státy. Po Rusku jsou nejdůležitějšími vývozními státy Rumunsko, Argentina, Bulharsko, Kanada, Britská Východní Indie, Chile a Srbsko, které všechny dohromady nevyváží však ani z polovice tolik, co Rusko, a sotva třetinu toho, co Spojené Státy Severoamerické, celkem asi osminu celkového vývozu.

Nejčelnějšími státy dovoznými po Velké Británii jsou Německo, Belgie, Francie, Nizozemsko, Švýcarsko, Itálie, Dánsko a Švédsko i Norsko. Roku 1897 připadlo přes polovici celkového dovozu na V. Británii a Německo a třetina na ostatní jmenované státy.

Světový obchod s obilím a moukou činil v jednotlivých státech r. 1897:

	hodnota v mil. K		množství v mil. q	
	dovoz	vývoz	dovoz	vývoz
Anglie	1.287·2	24·9	9.132	127
Rusko	1·9	869·7	14	7.632
Spojené Státy Am.	9·5	1.221·7	87	10.659
Nizozemí	389·5	243·1	2.975	1.897
Francie	236·1	12·9	1.885	47
Belgie	306·7	86·0	1.985	568
Rakousko-Uhersko	80·2	132·3	682	587
Německo	648·4	81·1	5.093	500
Rumunsko	1·8	167·6	16	1.803
Itálie	89·3	5·3	556	31
Kanada	44·2	80·7	478	715
Švýcarsko	120·5	1·4	618	3
Dánsko	76·9	17·6	753	181
Bulharsko	0·1	43·5	1	403
Veškeré země světa	3.675·2	3.220·8	26.116	26.650

*

Největší podíl na úhrnném obratu v obilí a mouce má pšenice a mouka pšeničná jakožto produkty nejhodnotnější, nejvýživnější a ve státech dovozních, zvláště v Anglii a Francii, nejoblíbenější. Po ní následuje především kukuřice, jejíž podíl na celkovém obchodě obilním stoupl v l. 1887—1897 z jedné osminy asi na jednu pětinu, pak ječmene a slad, konečně oves a žito. Dle poměrů výrobních, dle zámožnosti a dle zvyků obyvatelstva jest ovšem podíl jednotlivých druhů obilí na celkovém obratu v různých státech rozličný. Činil pak roku 1897 v milionech metr. centů

	dovoz	vývoz	celkový obrat	podíl v %
pšenice	90·65	94·15	184·80	35·02
žito	20·27	21·01	41·28	7·83
ječmene a sladu	33·45	32·69	66·14	12·53
ovsa	25·57	22·15	47·73	9·05
kukuřice	59·70	68·92	128·62	24·38
jiného obilí *)	11·21	6·55	17·76	3·37
mouky	20·29	21·02	41·31	7·82
Dohromady	261·16	266·50	527·66	100·00

Relativně podíl pšenice na celkovém obratu v posledních letech klesl (v r. 1887 činil 40·32%), podíl kukuřice a ječmene stoupl; nejsilněji kleslo poměrně v mezinárodním obchodě žito.

*) U Velké Británie a Ruska i luštěniny, jinde pohanka, proso, špalda, směska a pod.

Pohyb vývozu pšenice z jednotlivých států vysvitne z následující tabulky, dle které činil vývoz pšenice:

v letech	ze Spoj. St.	z Ruska evr.	Rakouska	Německa	Francie
	v 1000 hl		v 1000 q		v 1000 hl
1831—1840	87	5.639	213	1.856	344
1841—1850	462	3.998	245	2.543	1.129
1851—1860	1.948	7.337	411	3.423	2.755
1861—1870	7.759	13.317	2.975	5.225	1.991
1871—1880	27.625	21.222	1.982	4.936	835
1881—1890	25.313	29.780	2.541	260	44
1891—1897	36.628	38.067	748	566	12

Rozsah a význam pšeničního obchodu plyne z této tabulky (za rok 1897 v milionech metr. centů):

I. země vývozní	přebytek vývozu	II. země dovozní	přebytek dovozu
Rusko	34.85	V. Britanie	31.72
Spojené Státy	29.89	Německo	10.08
Rumunsko	4.23	Belgie	8.12
Bulharsko	2.81	Francie	5.22
Kanada	1.98	Italie	4.13
Argentina	0.87	Švýcarsko	3.53
Britská Indie	0.68	Nizozemí	2.36
Alžír	0.44	Řecko	1.29
Srbsko	0.27	Rakousko-Uhersko	0.99

Vývoz pšenice ze Sev. Ameriky dosáhl vrcholu (54 mil. hl) v r. 1879 následkem rychlého rozšíření osevné plochy a výborných úrod, načež klesal následkem vzrostlé domácí spotřeby a konkurence ruské, indické a americké až na 19.4 mil. hl v r. 1890. V r. 1891 vyvezeno za to pšenice 55.4 mil. hl a po silném klesnutí v letech následujících v l. 1897 a 1898 opět 52.2 a 49.1 mil. hl. Pšeniční vývoz Ruska trpí neobyčejným kolísáním výtěžku produkce následkem primitivního obdělávání a poměrů klimatických. Přibráním nové půdy, zvláště ve střední Sibiři, a lepším zděláváním půdy i lepším čistěním pšenice a úlevami dopravními a úvěrními mohl by vývoz pšenice značně býti povznesen, třeba že Rusko již dnes vyváží nepoměrný díl (30—43%) své úrody pšeniční.

Vývoz pšenice z Rakousko-Uherska vzrostl po krizi r. 1873 a v letech 1880. následkem několika dobrých žní, takže r. 1882 a 1888 dosáhl 4 mil. q. Od té doby klesal (přes větší výrobu pšenice) až na 29.000 q v r. 1898 a 7.000 q v r. 1899 (sotva 1% vývozu z r. 1871), kdežto současně stoupal dovoz pšenice (r. 1898 2.026.000 q). Z balkánských států vyváží pšenice Rumunsko 5.803 mil., Srbsko 0.617 a Bulharsko 1.865 mil. q (v r. 1898, v r. 1896 obnášela čísla tato dokonce 12.248, 1.030 a 6.047 mil. q).

Do V. Britanie jde pravidelně více pšenice nežli do ostatní Evropy a dovoz se následkem velkého konsumu rychle rostoucího obyvatelstva stále zvětšuje, jsa již nyní 2—4krát větší nežli pšeniční úroda domácí. Značně menší, ale stále rostoucí jest dovoz pšenice do ostatních států západní a střední Evropy. Činilo na př. v r. 1898 mil. *q*:

	do V. Britanie	Francie	Německa	Rak.-Uherska
dovoz	33·135	19·545	14·775	2·026
naddovoz	—	19 528	13·427	1·997

Kdežto v první polovici 19. stol. se dovážela pšenice do Anglie převážně z německých provincií pobaltických, přes Německo z Polska a z Francie, dováží se nyní hlavně ze Spojených Států. Francie bere pšenici od r. 1878 z Unie a Ruska, pak z Alžíru a Tunisu, Německo do r. 1890 z Ruska a Rakousko-Uherska, k nimž později přistoupila Unie, Argentina a Rumunsko. Přes polovici celého dovozu pšenice přichází nyní z Ruska, kdežto podíl Rakousko-Uherska ustavičně klesá. Naše říše posílá svou pšenici do Německa a Švýcarska a odebírá ji sama z Ruska, Rumunska i Německa.

*

Daleko menší význam má tržba se žitem, které se pěstuje značněji jen ve východních a severních státech evropských. Činilo v r. 1898 vývoz žita z Ruska (přes evropskou hranici) 67 05 mil. pudů (à 16·38 *kg*), z Rakousko-Uherska jen 4000 *q*, z Německa jen 1·29 mil. *q* (dovoz do Německa v témž roce 9 14 mil. *q*). I naše mocnářství dováží silně žito z Ruska, Rumunska a nyní i z Německa (naddovoz r. 1898 2·278 mil. *q*).

V posledních letech silně se vzmožil obchod s ječmenem i sladem (hlavně následkem vzrůstu průmyslu pivovarského) a obchod s ovsem. Obnášelo v roce 1897 v 1000 *q*:

	ječmene		ovsa	
	dovoz	vývoz	dovoz	vývoz
v Rakousko-Uhersku	438	3.582	619	15
Rusku	asi 20	14.645	asi 2	7.144
Spojených Státech	179	3.471	3	7.585
Rumunsku	4	3.338	4	543
Turecku	92	725	0·4	323
Bulharsku	3	176	0·5	36
Srbsku	1	35	0·1	176
Celkem v zemích vývozních	1.296	26.815	768	17.253
v Německu	10.635	185	5.479	214
V. Britanii	9.631	79	8.187	127
Nizozemsku	3.281	2.375	2.925	2.544
Belgii	3.039	754	4.637	1.448

Francii	1.938	137	1.934	22
Švédsku-Norsku	1.075	3	154	215
Dánsku	559	370	193	15
Švýcarsku	500	1	865	2
Ve všech zemích dovozních .	30.942	3.987	24.807	4.901

Velikých číslic dosáhl konečně obchod s kukuřicí (dle dat z r. 1897):

Vývozní země	Vývoz v 1000 q	Přívozní země	Přívoz v 1000 q	Vývoz
Spojené Státy	48.038	V. Britanie	27.323	375
Rumunsko	7.818	Německo	12.663	1
Argentina	3.749	Nizozemí	5.120	1.503
Rusko	3.464	Dánsko	5.030	559
Bulharsko	780	Francie	3.965	14
Kanada	1.836	Rak.-Uhersko	2.312	189
Srbsko, Turecko, Španělsko	366	Italie	1.282	94
Úhrnem	66.051		59.563*)	2.872*)

Luštěnin exportují veliké množství Rusko, Egypt a Kanada.

*

Se vzrůstem obilního obchodu musil se přirozeně zvětčovati i obchod s moukou, který obnášel v 1000 q:

v roce	V ý v o z z e				D o v o z d o		
	Spoj. St.	Ruska	Rak.-Uh.	Něm.	Něm.	V. Brit.	Francie
1880	5.653	694	1.301	806	526	5.725	293
1885	9.689	1.488	1.500	1.290	217	8.433	309
1890	11.300	1.059	1.365	1.162	143	8.349	336
1895	13.853	1.331	114	1.667	325	9.823	347
1896	10.742	1.287	110	1.590	485	11.572	218
1897	13.575	1.404	105	1.622	385	10.826	243
1898	14.754	?	35	1.374	302	10.676	551
1899	17.399	?	33	1.619	438	12.930	—

Před málo desíletími mělo v obilním obchodě vývozn. vůdčí úlohu Rakousko-Uhersko, bylo však nesmírně předstiženo Uníí a konečně i Německem (dovoz mouky do Rakousko-Uherska je následkem ochranných cel pranepatrný). Vývoz mouky z Ruska nestoupá (následkem slabě vyvinutého průmyslu mlynářského a malé péče při zpracovávání obilí) a není v žádném poměru s obrovským vývozem ruského obilí. Ze států balkánských má jen Rumunsko a Bulharsko přebytek vývozu mouky.

Největším importním státem co do mouky jest V. Britanie, dále jsou mouku dovážejícími státy Nizozemí, Švýcarsko, Švédsko-Norsko, Srbsko, Turecko, Egypt, Alžír a jižní Afrika. (Pokračování.)

*) Převahu dovozu mají kromě států zvláště vypočtených ještě Švýcars, Egypt, Austrálie, Uruguay, Alžír, Švédsko-Norsko, Finsko.

Několik dat z hospodářské statistiky.

(Pokračování.)

Spotřeba obilí v průměru let 1893—1897 činila v nejdůležitějších státech:

	celkem v mil. metř.					na 1 obyvatele prům. v kg				
	pšenice	žito	ječmene	ovsa	kukuřice	pšenice	žito	ječmene	ovsa	kukuřice
v Rak.-Uher.										
s okup. zem.	45.05	26.53	17.22	23.17	36.21	100.5	59.15	38.39	51.64	82.20
v Německu . .	37.57	66.24	31.25	44.68	7.5	71.8	126.7	59.8	85.3	14.39
ve Francii . .	78.22	14.20	11.68	35.08	8.6	204	38	31	92	22.3
ve V. Brit. a Irs.	67.52	1.09	28.21	33.69	21.16	166.97	2.7	71.7	85.8	53.7
v Itálii . . .	37.37	0.90	1.59	2.21	18.79	123	2.9	5.1	7.1	65
v Rusku bez										
Finska . .	37.99	141.32	27.52	66.84	4.82	37.4	139	27.1	65.7	4.7
ve Spoj. Stát.	55.22	3.99	11.10	82.28	373.88	78	6	16	117	525

Konsum pšenice rozšířen jest tedy zvláště ve Francii, Anglii, Itálii a Rakousko-Uhersku, konsum žita zvláště v Rusku, Německu a Rakousku, konsum kukuřice zvláště v Spojených Státech. Neobyčejně malá jest spotřeba pšenice v Rusku (téměř rovná se Itálii) u srovnání s nepoměrným exportem; vůbec má Rusko nejslabší poměrný konsum obilí, Anglie, Francie, Německo i Amerika poměrně nejsilnější.

*

Pokud jde o poměry v Rakousko-Uhersku, činila r. 1900 osevná plocha v 1000 *ha*:

	v Rakousku	Uhersku	Chorv. a Slavonii	dohromady
pšenice	1058	2780	233	4071
žita a špaldy	1844	1002	95	2941
ječmene	1173	946	69	2188
ovsa	1912	897	95	2904
kukuřice	336	1988	357	2681
dohromady	6323	7613	849	14785

Úroda v r. 1900 v Rakousku obnášela

	na oseté ploše		na 1 <i>ha</i>	v Čechách		
	<i>km</i> ² (100 <i>ha</i>)	v mil. <i>q</i>	v <i>q</i>	na ploše <i>km</i> ²	mil. <i>q</i>	na 1 <i>ha</i> <i>q</i>
pšenice	10.670	11.147	10.4	2337	3.048	13.1
žita	17.051	13.936	8.2	4041	3.476	8.6
ječmene	12.350	13.390	10.8	4412	5.712	12.9
ovsa	19.030	17.154	9.0	5153	5.767	11.2
kukuřice	3.356	3.924	11.7	—	—	—
v r. 1899: luštěnin . .	234.708 <i>ha</i>	3.8 mil. <i>hl</i>				
bramborů 1,155.882 >		108 > <i>q</i>				
cukrovky 250.550 >		65 > >				

Pěstění lnu vydalo 186.873 *q* semen a 417.611 *q* vláken, konopí 55.000 *q* vláken a 195.000 *q* semen, chmel 108.389 *q*, řepka 334.600 *q*, víno 3,367.800 *hl* (na 254.700 *ha*), ovoce jádrové 1.28 mil. *q*, peckové 0.98 mil. *q*. Z úhrnné řepní plochy 250.550 *ha* v r. 1901 připadalo na Čechy 61%, na Moravu 30%.

Z 9.7 mil. *ha* lesů připadalo nejvíce na Halič (přes 2 mil. *ha*), Čechy (1.5 mil.), Tyrolsko (1.1) a Štýrsko (1 mil. *ha*), dle osoby majitelovy na lesy říšské 1 mil. *ha* (10.5%, zvláště v Haliči a Bukovině), obecní 1.4 mil. *ha* (14.5%, zvl. v Tyrolsku), soukromé 7.3 mil. *ha* (75%) a z těchto opět 0.9 mil. *ha* na lesy fideikomisní a 0.4 mil. *ha* na lesy církevních ústavů a korporací (obojí zvláště v Čechách a na Moravě) a zbytek na ostatní lesy soukromé (zvláště v Haliči).

Dobytka bylo v roce 1900 v Rakousku:

koní	1.7 mil.	vepřů	4.7 mil.
hověz. dobytka . . .	9.5 >	slepíc	23.1 >
oslů	46.800	hus	1.8 >
mezků	20.800	kachen	0.5 >
koz	1 mil.	jiné drůbeže . . .	1.3 >
ovcí	2.6 >	úřů	995.300

* * *

Přejdeme k průmyslu zemědělskému, a sice hledíc k poměrům našim především k průmyslu cukrovarskému, lihovarskému a pivovarskému.

K nejdůležitějším požitkovinám lidstva patří cukr. Nehledíc k četným j. druhům cukru, sloužícím v obmezené míře místní potřebě v jednotlivých zemích, rozeznáváme cukr třtinový a řepový. V protivě ku prastaré kultuře cukru třtinového, která však — mimo Kubu — v jiných velkých obvodech výrobních (východní Indii, Číně, Filipínách) nad prvotní formy sotva pokročila, jest připravování cukru z řepy cukrovky výsledkem chemických snah novověkých. Kdežto do konce 18. stol. zřizovány byly v Evropě rafinerie na surový cukr třtinový, vznikaly po vynálezu dobývání cukru z řepy pod ochranou Napoleonského sevření pevniny evropské naproti anglickému obchodu a dopravě ve Francii, Německu, Rakousku i Rusku cukrovary, které však po pádu Napoleonově pod záplavou třtinového cukru Anglií dováženého opět (v Rakousku vesměs) zanikly. Teprve později (u nás od let 1830) zdokonalováním techniky cukrovarské i pokroky v pěstění cukrovky průmysl cukrovarský za účinné podpory zákonodárství celního a daňového (přímé a nepřímé premie vývozní) mohutněl víc a více všude, kde půda, podnebí, pracovní síly a kapitálové bohatství jeho rozvoji byly příznivé, v Německu, Francii, Rakousko-Uhersku, Rusku, Belgii, Holandsku, Švédsku a Dánsku — všude v úzkém styku se zemědělstvím, jež činí nezávislejším na pěstění a cenách obilín a jemuž poskytuje velmi cenné krmivo.

Přehled vývoje světové výroby cukerní v 1000 tunách (a 1000 kg) podává následující tabulka:

Vyrobeno v roce	cukru řepového	cukru třtinového	Uhrnem	Z celkové produkce připadá na cukr řepový %
1852/53	202	1.260	1.463	14.0
1859/60	451	1.540	1.792	25.7
1869/70	846	1.740	2.586	32.7
1874/75	1.302	1.903	3.206	40.6
1876/77	1.255	1.974	3.229	38.6
1879/80	1.539	1.988	3.528	43.6
1884/85	2.697	2.594	5.291	51.0
1885/86	2.173	2.590	4.763	45.6
1886/87	2.725	2.630	5.356	50.9
1887/88	2.382	2.625	5.008	47.6
1889/90	3.523	2.507	6.000	58.2
1890/91	3.666	2.860	6.526	56.2
1894/95	4.699	3.570	8.269	56.8
1895/96	4.281	2.945	7.226	59.2
1896/97	4.847	2.477	7.314	66.1
1897/98	4.755	2.864	7.619	62.3
1898/99	4.827	2.995	7.822	61.7
1899/1900	5.456	2.867	8.323	65.5
1900/1901	6.040	3.435	9.475	63.7

Z této celkové výroby řepového cukru v světě připadá na jednotlivé státy v 1000 tunách (à 1000 kg):

V roce	Německo	Francii	Rusko	Rakousko	Belgii	Nizo- zemsko	Ostatní země	Úhrnem
1852/53	84	asi 50	25	30	9	3	—	202
1859/60	145	111	asi 30	84	17	3	—	451
1864/65	170	169	48	110	27	3	—	529
1869/70	217	289	132	151	43	12	—	846
1872/73	262	408	224	259	99	25	6	1.285
1876/77	290	243	340	293	59	22	6	1.255
1880/81	573	317	276	533	89	28	8	1.820
1884/85	1.146	305	388	676	115	44	20	2.697
1885/86	838	296	528	395	62	26	25	2.173
1886/87	1.015	489	480	555	118	39	26	2.725
1887/88	958	385	435	408	121	41	31	2.382
1890/91	1.331	694	544	778	205	70	35	3.666
1894/95	1.828	748	601	1.045	240	80	157	4.699
1895/96	1.637	660	717	781	220	103	163	4.281
1896/97	1.821	742	720	928	280	156	190	4.837
1897/98	1.844	811	720	822	234	126	198	4.755
1898/99	1.722	782	755	1.042	209	150	167	4.827
1899/1900	1.795	918	898	1.098	270	169	308	5.456
1900/1901	1.970	1.146	928	1.061	320	180	432	6.040

Vývozu třtinového cukru (výrobu lze tu nesnadno zjistiti) účastnily se v r. 1896: Java 0·531, Spojené Státy 0·287, Filipiny 0·230, Kuba 0·212 (následkem války), Brasilie 0·211 mil. tun.

Stav cukerní výroby v nejhlavnějších státech v r. 1900/1 znázorňuje tato tabulka, dle níž činil:

1900/1901	Počet továren	Osevní plocha řepní v ha	Zpracováno řepy v tunách	Vyrobeno cukru a hodnotě	Vyvezeno suroviny	Spotřebo- váno
V Německu . . .	395	441.300	13.600.513	1.980.000	1.150.000	750.000
Ve Francii . . .	334	277.400	8.717.439	1.040.000	698.500	380.000
V Rak.-Uhersku	233	—	7.408.700	1.083.000	706.000	379.000
Z toho v Čechách	128	150.300	3.060.000	509.898	347.795	140.940

Nejdůležitější dovozní země jsou V. Britanie a Irsko a Spojené Státy severoamerické.

O cukerním konsumu jednotlivých zemí jsou srovnávací výpočty z roku 1893/94, dle kterých připadalo spotřeby cukru na 1 obyvatele:

ve V. Britanii	33·8 kg,	Švýcarsku	11·7 kg,	Rakousku	7·5 kg
Spoj. Státech	20·8 „	Německu	10·1 „	Norsku	5·5 „
Dánsku	13·5 „	Nizozemsku	9·5 „	Belgii	4·0 „
Francii	12·4 „	Švédsku	8·1 „	Italii	3·5 „

Nejnověji však spotřeba cukru skoro všude stoupá.

V Rakousku bylo ve výrobním období 1898/99 zpracováno v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Haliči a D. Rakousích ve 208 výrobních 62,060.550 *q* řepy (z toho v Čechách 59% ve 129 a na Moravě 34% v 54 výrobních); čistá výroba cukru činila 7.6 mil. *q* (z toho 6.9 mil. *q* o nejméně 1.5% polarisace), cukrovarství zaměstnávalo 74.012 dělníků a užívalo parostrojů o 68.611 koňských silách.

Řepní cukrovary ve výrobním období 1898/99:

	Počet továren	Počet parních kotlů	Parostrojů počet	o koňských silách	Zpracované množství řepy v mctech	Dělníků	Podíl zemi na zpracova- ném množ- ství řepy
Čechy	139	1.214	2.145	45.882	36,551.006	46.795	58.9
Morava	54	493	881	18.139	21,849.550	21.515	34.4
Slezsko	10	80	142	2.992	1,871.502	3.327	3.0
Halič	2	13	25	828	794.539	1.035	1.3
D. Rakousy	3	28	58	770	1,493.953	1.340	2.4
	208	1.828	3.251	68.611	62,060.550	74.012	100

*

Velmi staré jest umění vyráběti z obilí, zejména z ječmene, opojný nápoj, pivo. Výroba piva patřila k domácímu hospodářství, a teprv se vznikem měst od 11. stol. stává se — nikoli bez tuhého odporu ostatního občanstva — samostatnou živností; právo várečné pojí se k určitým domům a stává se radikovaným právem reálním, jehož majitelé jsou sloučeni v cechy; někde bylo vaření piva právem obce, někde prohlášeno za regál zeměpanský.

Hlavními výrobními obvody bylo severní Německo, Anglie a Belgie. V 17. stol. pivovarství kleslo, zvláště následkem příběhů válečných a zobecňováním vlivů francouzských, více vínu, kávy a čaji — u obecného lidu též kořalce — přejících. V Rakousku, které těmito vlivy méně bylo zasaženo, vyvinul se pak zvláště v první polovici 19. stol. velkolepý vývoz piva do všech dílů světa, který však později přešel na pivovarství bavorské, zvláště mnichovské.

O tom, jak neobyčejně stoupla v posledním půlstoletí světová produkce piva, svědčí následující tabulka, dle níž výroba piva v světě činila v 1000 *hl*:

	1840	1850	1860	1870	1880	1887
V Anglii . . .	29.529	32.255	34.981	44.521	46.339	47.247
Německu . .	22.715	27.258	31.801	36.844	41.568	42.250
Rak.-Uhersku	7.268	8.177	9.086	9.995	10.903	13.175
Belgii . . .	4.543	5.452	6.360	6.951	9.086	9.268
Francii . . .	4.180	4.816	6.360	6.815	8.177	8.450
Spoj. Státech	1.045	1.636	4.543	9.268	18.763	27.803
V celku . .	69.280	79.594	93.131	113.894	134.836	148.193

Nynější stav pivovarství jest:

	V roce	Počet pivovarů v činnosti	Množství vyrobeného piva celkem v hl	na 1 obyv. v l
Německá říše	1896/97	21.433	61,605.654	116
V. Británie a Irsko	1895/96	8.728	56,224.193	137
Rakousko	1894/95	1.598	17,275.348	70
Uhersko	1894/95	108	1,415.956	7
Bosna i Hercegovina	1894/95	7	44.782	2
Rak.-Uhersko celkem	1894/95	1.713	18,736.086	42
Belgie	1896	2.977	asi 12,500.000	190
Francie	1896	2.568	8,991.273	25
Rusko s Finskem	1896	1.818	4,500.000	5
Nizozemí	1894	451	1,417.225	30
Švédsko a Norsko	1894/95	576	asi 2,070.000	30
Švýcarsko	1895	2.8	1,702.559	44
Itálie a Španělsko	1895	138	180.447	2—3
Řecko, Rumunsko, Srbsko a Bulharsko }	1894/95	asi 70	asi 227.000	1—2
Evropa celkem	1894/97	> 40.649	> 171,328.090	46
Spoj. St. severoamer.	1896/97	> 2.300	> 40,666.130	57
Kanada, Japan, Vých. Indie, Austrálie, Již. Amerika a j. v.	1894/97	> 200	> 1,663.000	?
Celkem	1894/97	asi 43.149	asi 213,657.000	.

Výroba piva soustřeďuje se současně vždy ve větších a větších závodech. V Rakousku, jehož produkce byla v polovici 19. stol. ne-li co do rozsahu, jistě co do zahraničního odbytu největší na kontinentě, stoupla výroba piva v letech 1851 až 1896/97 z 5·6 mil. na 19·2 mil. hl, tedy na obnos více než trojnásobný, avšak počet pivovarů klesl současně s 2957 na 1598, tedy téměř na polovici. V Bavořích činila výroba piva počátkem 19. století celkem asi 3 mil. hl v 4500 pivovarech, kdežto nyní totéž kvantum vyrobí 29 pivovarů mnichovských, a úhrnná produkce Bavorska obnáší nyní 16·97 mil. hl. V severoněmeckém obvodu daně pivní se v letech 1853—1897/98 výroba piva zdesateronásobnila (ze 4·2 na 42 mil. hl), při čemž počet pivovarů nesmírně klesl.

Dnešní světová výroba piva reprezentuje spotřebu asi 52 mil. q ječmene v ceně asi 420 mil. zl. a asi 0·78 mil. q chmele v ceně asi 78 mil. zlatých, celkem tedy na 500 mil. zl., nečítajíc odpadky a vedlejší produkty.

Co do obchodu s pivem jsou vývozními zeměmi hlavně Bavorsko (r. 1896 2·54 mil. hl), Anglie (0·76 mil. hl), Rakousko-Uhersko (0·5 mil. hl), dovozními zeměmi severoněmecký obvod pivní daně (v r. 1896/97 2·4 mil. hl) a Francie (r. 1896 0·36 mil. hl).

Kořalka byla asi od 12. stol. španělskými Araby zavedena do Evropy jižní a západní především jakožto lék a byla tehdy svým původem vinný destilát. Od počátku nového věku přešlo se k pálení kořalky z obilí, od polovice 18. stol. k výrobě z bramborů, nyní vyrábí se kořalka též z řepy, melasy, ovoce a pod. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku vyrábí se líc hlavně z bramborů a melasy, méně z obilí a pořídka z řepy, v sev. Uhrách, Haliči a Německu skoro výhradně z bramborů, v jižnějších zemích evropských a v Americe z kukuřice.

Vývozní obchod byl do let 1850 v rukou Francie, nyní pěstuje se horlivě i Německem, Rakousko-Uherskem a Ruskem; Anglie zásobovala odevždy hlavně své osady.

Lihu užívá se však nyní kromě k výrobě nápojů měrou vždy rostoucí k účelům průmyslovým, k pohonu, topení a svícení, při čemž požívá zvláštních výhod a slev daňových.

U nás dlužno rozlišovati mezi lihovary hospodářskými a průmyslovými. Hospodářským lihovarům, t. j. těm, jichž majitel jest současně majitelem nebo nájemcem přiměřeně rozsáhlého hospodářství polního, které dodává výhradně nebo větším dílem materiál k výrobě kořalky a v kterém i odpadky z výroby lihu musí býti spotřebovány, poskytuje stát na podporu jejich konkurenční schopnosti s velkovýrobou průmyslovou zvláštní peněžitou odměnu (bonifikaci) za každý hektolitr vyrobeného lihu.*)

Výroba kořalky obnášela v milionech litrů:

		Produkce	Spotřeba	Vývoz	Spotřeba	
					nápojová	průmyslová
V Rakousku	1895/96	139.78	110.68	18.20	95.20	15.48
Uhersku	1895/96	98.43	89.68	4.80	82.70	6.98
Celkem v říši	1895/96	238.21	200.36	23.00	177.90	22.46
Německu	1895/96	333.40	299.03	18.24	218.20	80.83
Francii	1895	216.50	dov. 13.71	26.96	—	—
V. Britanii	1895/96	128.73	81.14	11.69	—	—
Rusku	1895/96	373.10	347.80	19.17	—	—
Italii	1895	15.62	dovoz 1.01	1.26	—	—

Roľnické lihovary zastoupeny jsou v Rakousku pouze v některých zemích, kdežto jinak převládají velkozávody; nicméně jest

*) Za líc vyrobený v našem mocnářství platí se při přechodu jeho ke spotřebě v mocnářství daň v dvojí sazbě za 1 hl bezvodného lihu, a sice 35 zl. pro kontingent 1,878.000 hl, který se rozděluje na obě polovice říše (s Bosnou) a v každé zase určitým podílem mezi veškeré lihovary, a 45 zl. za líc, který byl vyroben nad množství lihovaru přikázané (líc exkontingentní). Při vývozu lihu vrací stát zaplacenou daň spotřební a dává nad to vývozci ještě prémii do výše 5 zl. za každý hl alkoholu, avšak jen do maxima premie 1 mil. zl. ročně pro celé mocnářství.

počet lihovarů rolnických posud velmi značný, stejně jako v Německu a Rusku. Největší lihovary jsou v Anglii, kde též lihovarství má specificky průmyslovou tendenci k velkovýrobě (průměrná produkce jednoho lihovaru 21.000—23.000 hl ročně).

V Rakousku bylo ve výrobním období 1898/99 vyrobeno:

	V pivo- varech	Piva hl	V liho- varech	Lihu hl
Celkem	1472	19,573.547	41.973	1,538.189
Z toho: v Čechách	658	8,991.323 = 46 ‰	250	450.469 = 29.3 ‰
na Moravě	132	1,990.142 = 10.2 ‰	1.444	194.449 = 12.6 ‰
ve Slezsku	35	408.799 = 2.1 ‰	90	90.190 = 5.9 ‰
v Haliči	125	1,102.438 = 5.6 ‰	662	590.952 = 38.4 ‰
v Dol. Rakousích	66	3,775.423 = 19.3 ‰	5318	132.107 = 8.6 ‰

*

Pokud se konečně týče zdanění kořalky, činí:

	Daň za 1 hl v markách	Obnos daně absolutně	na 1 obyv. v markách
Ve Velké Británii a Irsku	391	17.3 mil. lib. št.	8.6
Holandsku	202	23.7 » zl.	8.2
americké Unii	193	69.4 » doll.	4.5
Norsku	180	3.8 » korun	2.0
Rusku	176	241.5 » rublů	4.03
Francii	126	257 » fr.	5.3
Belgii	103	34 » fr.	4.2
Německu	90	149 » M.	2.34
Rakousku	78	33.3 » zl.	1.4
Švýcarsku	64	6.25 » fr.	1.7
Dánsku	20.9	2.6 » korun	1.4

*

Hledíme-li ke spotřebě lihových nápojů vůbec v zemích kulturních, obnášela dle posledních dat roční průměrná spotřeba na 1 obyvatele:

	Piva	Vína	Kořalky	Konsum alkoholu (100 ‰) v			
				pivě	vině	kořalce	úhrnem
				v l i t r e ch			
V Belgii	169.2	3.7	14.1	6.76	0.22	4.7	11.68
Francii	22.4	103.0	12.42	0.90	6.18	4.04	11.12
Dánsku	33.3	1.0	26.7	1.33	0.07	8.9	10.30
Německu	106.8	5.7	13.2	4.27	0.34	4.4	9.01
V. Británii	145.0	1.7	8.4	5.80	0.13	2.3	8.73
Švýcarsku	37.5	55.0	9.3	1.50	3.30	3.1	7.90
Rak.-Uhersku	35.0	22.1	12.45	1.40	1.54	4.15	7.09
Itálii	0.9	95.2	2.01	0.04	5.71	0.67	6.42
Holandsku	29.0	2.6	14.1	1.16	0.18	4.7	6.14
Rusku	4.7	3.3	14.1	0.19	0.26	4.7	5.15
Norvéžsku	15.3	1.0	12.0	0.61	0.07	4.0	4.68
Spoj. Státech	47.0	1.8	7.74	1.88	0.14	2.58	4.60
Švédsku	11.0	0.4	4.8	0.44	0.03	1.6	2.07
Theoretický průměr	50.55	22.8	11.6	3.87	2.01	1.40	7.3

Hodnotu spotřeby nápojů v Německu páčí Zeller úhrnem na 1911 milionů marek — nemnoho méně nežli činí hodnota veškeré obilní úrody německé (2172—2316 mil. marek). Nad průměrem co do spotřeby alkoholu jsou Belgie a Německo při pivě a kořalce, Francie při víně a kořalce, Dánsko při kořalce (podobně Rakousko-Uhersko, Holandsko a Norvéžsko), V. Britanie při pivě a Itálie se Švýcarskem při víně. Ovšem dlužno, zvláště v příčině Ruska a Spojených Států, udané číslce posuzovati s rezervou.

* * *

Ze surovin průmyslových vůbec nejdůležitější místo zaujímá bavlna, jež pěstována byla od nejdávnějších dob v těch krajích teplejšího pásma, kde podnebí a povaha půdy byla jí příznivou, zejm. v Číně, Východní Indii a Egyptě. Tam byla též obecně rozšířena znalost předení a tkaní vláken bavlněných jakožto průmysl domácí, jehož výrobky sloužily hlavně potřebě místní. Jenom zvláště drahé indické látky bavlněné byly ve starověku hledány v zemích středomořských. Od kupců arabských rozšířil se obchod s orientálskými tkaninami bavlněnými a od 13. stol. i průmysl bavlnický v městech severoitalských, Švýcarsku, Francii, Německu a od 16. stol. i v Nizozemsku, které dlouho ovládalo bavlněný trh světa, až konečně těžiště obchodu a průmyslu bavlnického přešlo na Anglii.

Dlouho měl evr. průmysl bavlnický v podstatě ráz řemesla, opírajícího se o staré živnosti zpracování vlny a lnu, které bylo teprv rozšířením průmyslu a obchodu a konkurenčními snahami mezinárodními nahrazeno soustavou skladovou, kupeckým organisováním bavlnické výroby domácí.

Úplného převratu však doznal průmysl bavlnický teprv vynálezy spřádacího stroje a jiných strojů přípravných, a později vynalezením mechanického stavu a parostroje, jichž obou nejprve v bavlněné výrobě bylo použito. K tomu přistoupilo zavedení volného dovozu bavlny do Anglie. Za Anglií rozšířil se bavlnický velkoprámysl i v jiných státech evropských, zejména v přádelnictví, kdežto tkalcovství dosud provozuje se namnoze jako průmysl domácí.

Tím arci potřeba surové bavlny neobyčejně vzrostla. Ke starým dodavatelům přistoupila severoamerická Unie, kde bylo její pěstění teprv v druhé polovici 18. století zavedeno a která dodává dnes pět šestin produkce bavlny, kdežto starobylá její vlast, Přední Indie, má ve světovém obchodě význam teprv od severoamerické

války otročí. Po nich následuje Egypt, Levanta, v novější době, ale en pro ruskou potřebu, Zákavkazí a střední Asie.

Množství bavlny, které přichází do světového obchodu, páčí se skoro na 26·5 milionů mctů. Z toho spotřebuje přes čtvrtinu Anglie, Unie skoro čtvrtinu, kontinentální Evropa asi dvě pětiny. Pro své bavlněné výrobky hledá Anglie již od 18. stol. odbyť po celé zeměkouli, jich vývoz činil r. 1895 54½ mil. lib. št. (z celkového angl. vývozu 286 mil. liber), tedy skoro čtyři pětiny toho, co činil v témž roce vývoz naší monarchie vůbec. Nyní vstupuje i Unie na kolbiště, vydatnými konkurenty jsou i Německo a Rusko, Indie, Francie, Rakousko-Uhersko a Itálie, takže bývalé panství Anglie relativně silně kleslo. Střediskem fabrikace jest dosud Manchester s okolím, kdežto Liverpool jest prvním bavlněným trhem světa. V Německu je střediskem trhu bavlněného bursa v Bremách.

Bavlnický průmysl v Rakousko-Uhersku jest v uherské polo-vici dosud teprv v počátcích, kdežto v Předlitavsku, speciálně v ob-vodě komory liberecké, jest rozsáhlým a starým odvětvím výrobním, v kterém u tkalcovství ovšem dosud značně zachoval se průmysl domácký. Historický vývoj jeho znázorňuje tato tabulka, dle níž činil u nás v tisících kilogramů:

V průměru let	Surové bavlny			Bavlněné příze			Bavlněného zboží		
	dovoz	vývoz	nad- dovoz	dovoz	vývoz	nad- dovoz	dovoz	vývoz	nad- dovoz
1831—1835	7.867	19	7.848	1.867	53	1.314	86	233	197
1841—1845	19.189	70	19.119	2.761	58	2.703	43	322	279
1851—1855	32.956	246	32.710	3.903	97	3.806	216	452	236
1861—1865	24.921	1.145	23.776	6.747	270	6.477	191	1.150	959
1871—1875	51.328	1.780	49.548	11.608	342	11.266	1.424	1.401	23
1881—1885	88.704	10.535	78.169	12.196	773	11.423	1.565	3.541	1.976
1891—1895	119.497	6.715	112.782	12.475	1.693	10.782	1.194	2.933	1.739
1896	123.906	7.343	116.563	9.774	1.634	8.140	1.312	3.452	2.140
1897	129.635	6.557	123.058	7.935	4.823	3.112	1.217	3.594	2.377
1898	149.046	6.337	142.709	7.642	2.196	5.446	1.175	3.595	2.420

Výroba surové bavlny činila v mil. kg:

Země	V průměru let 1880—1884	V roce 1890
Spojené Státy americké . . .	1334·2	1959·5
Britská Východní Indie . . .	290·3	396·2
Egypt	126·9	180·2
Mexiko	23·5	23·5
Brasílie	21·7	12·7
Peru a Chilsko	2·5	4·1
Ostatní Amerika	1·6	0·4
Turecko a Persie	21·8	21·8
Střední a východní Asie . . .	296·0	316·0
Australie a ostatní země . . .	2·7	8·1
Dohromady	2121·2	2922·5

Zevrubně činila spotřeba surové bavlny :

	1897 v milionech kg	1891—95 kg	Na 1 ob. kg	Počet vřeten v roce	Počet vřeten v tisících
Ve V. Britanii a Irsku .	679.60	694.56	18.00	1895	45 270
Spoj. Státech amer.	610.27	625.93	9.54	1897	17.300
Švýcarsku	22.91	23.57	7.92	1895	1.731
Německu	287.89	252.38	4.95	1898	7.884
Bélgii	37.71	29.27	4.72	1895	970
Francii	188.85	153.73	4.01	1895	5.039
Kanadě	18.93	20.00	4.00	1894	491
Španělsku	75.96	64.06	3.65	1895	2.615
Švédsku	17.76	14.15	2.92	1895	340
Italii	116.00	88.47	2.90	1895	1.400
Rakousko-Uhersku .	123.06	112.78	2.68	1898	3.140
Nizozemí	15.31	11.96	2.55	1883	300
Rusku	200.00	asi 180.00	1.70	1896	6.000
Portugalsku	13.36	9.77	1.66	1895	160
Finsku	6.68	4.36	1.44	—	?
Norvéžsku	2.87	2.58	1.29	—	?
Indii	225.00	210.00	0.90	1897	3.976
Řecku	1.77	0.53	0.23	1895	85
Dánsku	1.03	0.39	0.18	—	?
Srbsku	0.15	0.34	0.15	—	?
Rumunsku	0.64	0.60	0.12	—	?
Bulharsku	0.41	0.33	0.10	—	?
Dohromady	2646.26	2499.76	—	—	93.722

Tkalcovských stavů v průmyslu bavlnickém měly v r. 1895

V. Britanie	660.000	Francie	210.000
Spojené Státy	328.790	Španělsko	66.000
Německo	245.000	Italie	47.000
Rusko	200.000	Japan	35.000
Rak.-Uhersko	133.928	Britská Indie	31.154

Téhož roku zaměstnával bavlnický průmysl dělnictva :

Ve V. Britanii	530.000	V Rak.-Uhersku	163.500
Spoj. Státech	260.000	Britské Indii	130.000
Rusku	210.000	Italii	88.000

Vlny užíváno bylo k výrobě látek oděvních již od nepamětných dob. Národové východní i Řekové a Římané dospěli ve zpracování vlny k vysoké dokonalosti. Ve středověku vyvinulo se tkaní vlněných látek technicky i hospodářsky dokonale v Německu, Nizozemsku a Italii, kdežto v Anglii děkuje průmysl vlněný svůj rozkvět přistěhovalcům z Porýnska, Flander a Brabantu a ve Francii teprv merkantilistickým snahám Colbertovým.

Jako v bavlnictví, bylo i zde řemeslo vytlačeno nejprve kupecky organisovaným průmyslem domácí, ač skoro vždy jen na určité městské obvody obmezeným, a posléze strojním velkopřůmyslem továrním, a sice i zde v přádelnictví úplně, kdežto v tkalcovství vlněném řemeslo a domácí průmysl více méně dosud se udržují

v nesnadném zápase konkurenčním. Dnes vynikají v průmyslu vlněném Anglie, Německo, Spojené Státy, Francie, Belgie a poněkud i Rakousko-Uhersko.

Potřebný materiál dodával ještě počátkem 19. stol. průmyslu vlněnému skoro výhradně ovčí chov evropský, od polou let 40tých však převládá dovoz levnější suroviny ze zemí zámořských. Nyní produkují vlny (v mil. kg):

I. V Evropě		mil. kg	II. V zemích mimoevropských		mil. kg
Rusko	1898	101.60	Australie	1898	274.25
V. Britanie a Irsko	1899	63.56	Argentina	1899	237.11
Francie	1899	41.19	Spojené Státy	1899	123.49
Španěly	1899	30.00	Kapsko s Natalem	1899	40.74
Uhry	1895	11.80	Uruguay	1898	41.01
Německo	1895	12.90	Turecko	1899	4.50
Italie	1900	9.77	Britská Vých. Indie 1898/99		14.50
Rumunsko	1891	8.50	Alžír	1899	5.90
Portugalsko	1900	asi 5.00	Britská Sev. Amerika 1899		asi 5.20
Rakousko	1900	4.14	Egypt	1899	1.07
Švýcarsko	1890	4.50	Jiné cizí státy		asi 35.00
Jiné evropské státy	1896	25.73			782.77
		318.69			

V průmyslu vlněném měly konečně (v tisících):

	Roku	Vřeten	Stavů	Dělnictva
V. Britanie	1890	6.574	131	301
Německo	1892	3.598	100	150
Francie	1894	3.173	70	110
Rakousko	1891	850	47	60
Belgie	1890	1.630	31	?
Rusko	1892	582	?	?
Spojené Státy	1890	3 286	67	221

Číslice tyto jsou arci novějším vývojem předstíženy, umožňují však srovnání mezinárodní produkce vlněného průmyslu.

*

Pěstování i zpracování lnu a konopí sahá do nejranějších dob historických. Předení a tkaní bylo částí domácnostní výrobní činnosti žen, lněných látek obecně užívali národové východní tak jako Řekové a Římané i germánští a slovanští národové, a teprve v době nové byly z valné části vytlačeny látkami vlněnými a bavlněnými. I plátenictví přešlo z formy městského řemesla, za které bylo provozováno vedle rolnické výroby, především pro vlastní potřebu pracujících, kupeckým organisováním a vynálezy mechanických strojů spřádacích a tkacích v tovární velkopřůmysl, ač pomaleji a s většími obtížemi technickými i hospodářskými nežli v jiných odvětvích textilních.

Rozsah pěstování lnu a průmyslu lněného znázorňuje tato tabulka:

	Produkce lnu		Vřeten	Stavů	
	v mil. <i>kg</i>			mechan.	ručních
Rusko 1890	341.1	1892	250.000	?	?
Rakousko-Uh. . 1890	43.7	1891	384.800	4.616	64.025
Německo 1893	24.9	1891	414.694	17.055	150.000
Francie 1890	22.0	1890	573.977	17.619	28.892
Belgie 1890	20.4	1881	306.000	4.755	?
V. Brit. a Irsko 1890	20.1	1890	1,530.046	63.337	?
Italie 1890	18.7	1878	50.000	524	4.854

*

Pěstování bource hedvábného a zpracování kokonů v tkatí hedvábné rozšířilo se z Číny do Japanu, Indie, později do západní Asie, arabským prostřednictvím pak do severní Afriky a na poloostrov Pyrenejský, od 12. stol. i do Italie a od stol. 14. do jižní Francie. Vypuzení Hugonoté rozšířili techniku hedvábnického průmyslu i po Švýcarsku, Anglii, Nizozemsku a Německu, a činěny i pokusy s pěstováním moruš a bourců. Dnes vynikají v produkci surového hedvábí zejména Čína, Japonsko, Italie, východní Indie a Francie. V Rakousku jsou to zejména jižní Tyroly, Přímoří a Dalmacie, kde se hedvábnictví pěstuje, od let 1870. s úspěchem i v Uhrách.

Zevrubně činila produkce surového hedvábí kolem r. 1896 v tisících kilogramů odhadmo:

a) Evropa:		b) Mimoevropské země:	
Italie	3.734	Čína	12.000
Francie	784	Japonsko	7.917
Rakousko-Uhersko . . .	295	Východní Indie	1.200
Balkán	255	Asijské Rusko	250
Španěly	102	Syrie, Malá Asie	835
Švýcarsko	40	Persie	48
Portugalsko,)		Zadní Indie,)	
Rusko atd.)	4	Kypr a jiné země)	300
Dohromady 5.214		Dohromady 22.580	

Průmysl hedvábnický, v klassickém starověku jako domácnostní výroba otročí provozovaný, podlehl od 16. stol. velkokapitalistické produkci zprvu ve formě skladové, potom ve formě strojové výroby tovární, třeba právě zde nahrazení ručního stavu mechanickým potkávalo se s neobyčejnými obtížemi technickými. Hlavními sídly jsou dnes Lyon s okolím, severní Italie, Porýnsko (Elberfeld a Crefeld), v Rakousku země české, Dolní Rakousy, Vorarlberk. Čítaly pak:

	Roku	Vřeten	Stavů tkalc.	Dělníků
Italie	1890	1,534.849	15.849	172.356
Francie	1887	957.711	89.659	64.110
Velká Británie	1890	1,029.353	11.464	41.277
Německo	1895	?	25.000	65.000
Rakousko-Uhersko . . .	1895	70.000	7.000	20.000
Švýcarsko	1895	120.000	?	31.145
Spojené Státy	1890	1,254.798	22.569	50.913

*

Nejdůležitější nerosty pro průmysl jsou však uhlí a železo. Ačkoliv některé z našich nejdůležitějších dolů uhelných byly známy již ve starověku, počalo se pravidelné dolování na uhlí teprve ve středověku, v Anglii a v Německu asi od 12. století. Ale užívání kam. uhlí zůstalo velice obmezeno a bývalo jakožto nezdravé i zakazováno. Teprve upotřebování uhlí v hutích železných, pro parostroje, parolodi a železnice od konce stol. 18. způsobilo obrovské rozšíření těžby a upotřebení uhlí kamenného a naopak by moderní rozmach průmyslu a obchodu světového sotva byl možný býval bez současného ohromného rozšíření těžby uhelné. Silně stouplo též upotřebování uhlí k výrobě plynu, k topení v domácnostech.

Vzrůst uhelné těžby v 19. století ukazují číslice násled., dle nichž činila světová produkce uhlí

roku	mil. tun	roku	mil. tun	roku	mil. tun
1800 . . .	12.0	1873 . . .	280.0	1890 . . .	514.8
1850 . . .	82.6	1880 . . .	344.2	1897 . . .	64.9

Produkce uhlí v Evropě obnášela v roce 1890 úhrnem 3560 milionů mctů., z čehož přes polovici (1820 milionů) připadalo na jedinou Anglii. Severoamerická Unie v témž roce vytěžila 1430 milionů, ostatní země světa 150 milionů; úhrnná světová těžba uhelná činila tudíž 5140 mil. mctů. v hodnotě (v místě těžby) přes 3500 mil. korun. Roku 1897 dosáhla úhrnná těžba uhlí 6499 mil. mctů. (v každý ze 300 pracovních dnů tedy 21.6 milionů mctů.), z čehož 2053 mil. vypadalo na Velkou Britanii, 1976 mil. mctů na Unii a 1204 mil. na Německo. Tyto tři státy tedy samojediné dodávají plné čtyři pětiny uhelné produkce světa (5233 mil. q); daleko menšími číslicemi následují pak Rakousko-Uhersko (359 mil.), Francie (308 mil.), Belgie (215 mil.). Celkem produkuje Evropa uhlí 4266 mil. mctů., kdežto ostatní díly světa mají produkci 2233 mil. q. Anglie přes obrovskou spotřebu svých továren, železnic a loďstva uhlí dokonce ještě vyváží (r. 1899 úhrnem 431 mil. mctů. za 554 mil. korun) po moři do Francie, do Německa, Italie, Skandinávie, Ruska, ano i na Balkán a do Rakouska, kdežto my v naší monarchii vyvezli jsme sice v r. 1900 uhlí zejm. hnědého za 92.6 mil. korun, ale dovezli jsme za to zejména kamenného uhlí a koksu za 112.2 mil. korun.

(Pokračování.)

Několik dat z hospodářské statistiky.

(Pokračování.)

Obrovských rozměrů dosáhla také světová těžba a obchod se železem. Těžba i zpracování železa, známé již z dob předhistorických, dosáhly větších pokroků technických i hospodářských zejm. od 14. stol.; užíváno vodních sil, rudy lépe zpracovávány, rozšířeno používání železných předmětů atd. Od 18. století připravovaly a uskutečnily se nové veliké pokroky nahrazením dřevěného uhlí kamenným, zavedením parních bugarů a j. vynálezy, zejm. (1856) Bessemerovým, který potom rovněž byl zdokonalen a j. Tím umožněna levná hromadná produkce rozmanitých druhů železa a zároveň zase stavba železnic, parolodí, strojů atd. ustavičně nesmírně zvyšovala potřebu železa. Těžba surového železa v celém světě činila v milionech metů.

r. 1800 . . . 8.25	r. 1870 . . 120.95	r. 1890 . . 274.58
1850 . . . 47.50	1880 . . 183.86	1899 . . 409.08

I zde je hlavním producentem Severní Amerika i Anglie a Německo. Francie a Belgie dovážejí železo, kdežto Anglie, Rakousko a Německo naopak mají přebytek vývozu. (Anglie vyvezla železa a oceli v roce 1899 za 555 mil. korun.)

Měly pak produkce surového železa v milionech metů:

	1870	1890	1895	1899
Velká Británie	60.59	80.31	80.22	94.54
Spojené Státy amer.	16.93	93.48	95.98	138.43
Německo	13.91	46.58	54.65	81.43
Francie	11.78	19.62	20.06	25.67
Rak.-Uhersko	4.03	9.65	11.00	14.71
Belgie	5.63	7.88	8.29	10.36
Rusko	3.58	9.27	14.56	27.26
Švédsko	3.00	4.56	4.63	4.97
Ostatní země	1.50	3.78	7.00	11.70
dohromady	120.95	275.13	296.39	409.08*)

Průměrná spotřeba surového železa a uhlí na 1 obyvatele obnášela v roce 1896:

	železa	uhlí		železa	uhlí
	kg			kg	
ve V. Británii	197.7	4124	ve Francii	60.3	954
v Belgii	200.7	—	v Rak.-Uhersku	30.0	591
v Německu	122.9	1837	v Rusku	20.0	80
ve Spoj. Státech	119.1	—			

*

*) V l. 1870—95 nečítána při Rusku produkce Finská, která kolísala tu ponějvíce mezi 20 000—23 000 tun, a v r. 1899 obnášela 26.612 tun.

V Rakousku činila hornická těžba r. 1899.

	množství v q	hodnota v K
uhlí kamenné	114,551.387	89,500.217
» hnědé	217,517.941	95,167.467
železná ruda	17,251.435	9,841.306
zlatá »	3.871	62.088
stříbrná »	215.545	3,714.608
rtuťová »	923.230	1,774.728
měděná »	67.318	483.055
olověná »	135.786	2,548.660
zinková »	371.003	2,713.942
tuha (grafit)	318.193	1,976.402
zemní olej	3,094.999	15,927.707
» vosk	57.788	3,820.804
úhrnem hornické produkce . .	354,798.932	228,040.783
(mimo sůl)		

Uhlí těží se hlavně v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (z hnědé uhlí připadá na Čechy 82.5%, železné rudy ve Štýrsku (58%) a v Čechách, zlaté rudy v Čechách (33.3%) a zbytek v Salcburku, stříbrné pouze v Čechách, grafit v Čechách (46.7%), na Moravě (27.6%) a ve Štýrsku (22.5%), zemní olej a vosk pouze v Haliči. Kamenné soli dobývá se v Rakousku 434.000 q (v Haliči z toho 396.000 q, zbytek v Bukovině, Štýrsku a H. Rakousích), soli ze solivarů 1.85 mil. q (z toho v H. Rakousích 0.76 mil. q, v Haliči 0.512 mil. q), průmyslové soli 0.66 mil. q, mořské soli 0.305 mil. q. Úhrnná těžba soli obnáší 3.249 mil. q (z toho 1.389 mil. q v Haliči) v hodnotě 50.6 mil. K.

Hutnická výroba v Rakousku 1899 obnášela

	množství v q	hodnota v mil. K
surové železo	8,723.517	66,712.942
litina	1,240.337	10,533.100
zlato	0.757	18.728
stříbro	395.64	3,809.889
rtuť	5.856	2,460.105
měď	11.235	1,842.081
olovo	97.362	3,744.389
zinek	71.919	4,041.270

Celková hodnota ryzí hornické a hutnické výroby v Rakousku (mimo sůl) činila v l. 1899 a 1900 265.28 mil. K a 298.60 mil. K, počet dělnictva hornického a hutnického 140.248 a 149.105, počet dělnictva hornického v dolech kamenouhelných 62.943 a v hnědouhelných 50.790, počet horníků k úrazu příšlých 1170 (z toho 184 usmrcených) a z toho v dolech uhelných 966 (usmrcených 156).

V roce 1900 vytěžilo se

ve 148 dolech kamenouhelných	110 mil q	v hodnotě 95.6 mil. K
» 808 » hnědouhelných	215 » » »	112.6 » »
» 38 » na železnou rudu	19 » » »	11 » »

hodnota produktů hornických činila 233·4 mil. K a hutnických 99·9 mil. K.

* * *

Zásoba drahokovů byla již v klassickém starověku velmi značná a k tomu na malé territorium a nečetné obyvatelstvo soustředěná. V rukou jednotlivých panovníků nakupeny byly poklady drahokovů, jdoucí do miliard (Ptolomaios Filadelfos 740.000 talentů = asi 3600 mil. K, Kyros 500.000 talentů = asi 2400 mil. K). O tehdejší směnné hodnotě drahokovů, o jejich kupní síle naproti jiným druhům zboží není dostatečných zpráv; zdá se, že nebyla za doby květu Řecka a Říma podstatně vzdálena kupní síly peněz v l. 1750—1850.

Za stěhování národů veliký díl pokladů dotud nastřádaných zmizel a těžení drahokovů na století skoro zaniklo, takže hodnota peněz několikanásobně se zvětšila. Od konce prvního tisíciletí po Kr. rostla těžba drahokovů, zvl. stříbra, v Čechách, Sasku a j. zemích, takže hodnota peněz až do r. 1300 klesala.

Rychlé klesání hodnoty drahokovů způsobilo později objevení Ameriky, zabránění nahromaděných pokladů zlata a stříbra v Mexiku a Peru a odkrytí stříbrných ložisek v Potosi. Zmenšení hodnoty drahokovů projevilo se nejprve ve Španělsku, později též ve Francii a Německu, takže v 17. stol. klesla kupní síla drahokovů naproti době od r. 1300—1500 nejméně na polovici.

Počátkem 19. stol. byla těžba drahokovů, zvl. zlata, celkem neznámá; obnášela v průměru let (v *kg*)

r.	zlata	stříbra	r.	zlata	stříbra
1801—1810 . .	17.778	894.150	1881—1890 . .	20.289	596.450
1811—1820 . .	11.445	540.770	1891—1900 . .	54.759	780.415
1821—1830 . .	14.216	460.560			

Nový veliký převrat ve výrobě drahokovů nastal od r. 1848 jak zřejmo již z prům. číslic let 1841—50. Objevem zlatodolů kalifornských a australských stouplo těžení zlata tak, že za 25 let bylo ho získáno více než v celých 250 letech předchozích. Kdežto v průměru let 1801—10 vytěžilo se zlata v celém světě ročně jen 17.778 *kg*, v l. 1811—20 jen 11.445 a v desetiletí 1841—1850 ročně 54.759 *kg*, stouplo jeho těžení v pětiletí 1851—1855 již na 199.388 *kg* a v pětiletí 1856—1860 na 201.750 *kg* ročně. Současně zdvojnásobila se produkce stříbra, ale znehodnocení drahokovů zabráněno bylo odplýváním stříbra do Orientu, stoupáním počtu a blahobytu obyvatelstva a vzrůstem obchodu světového. Rovněž silně stouplo užívání drahokovů, zvl. zlata, k účelům průmyslovým.

Nastává pak sice od let 70. až do polou let 80. znenáhlé kle-
sání produkce zlata, které vzbudilo obavy o budoucnost jeho těžby,
ale od polou let osmdesátých spatřujeme, jak zprvu povlovně a od
roku 1891 netušeně rychlou měrou roste dobývání zlata rok co rok,
dosáhnoucí roku 1891 186.000 *kg*, roku 1892 206 500 *kg*, r. 1893
již 233.000 *kg*, roku 1895 299.879 *kg*, v roce 1897 vykazuje se již
produkce zlata číslicí 359.333 *kg* a v roce 1898 432.483 *kg*. Roční
produkce zlata obnáší tudíž nyní více než dvakrát tolik co za dob
horečky kalifornské a jest skoro osmkrát větší než těžba let čtyři-
cátých. V popředí zlaté produkce stojí od r. 1894 Transvaal, který
dodává světu přes $\frac{1}{4}$ zlata, po něm Amerika a Austrálie — těmto
zemím děkujeme dohromady tři čtvrtiny celkové produkce. Asi
sedminu dodávají nám Rusko a Kanada, dalších 8% Mexiko, Indie
a Čína — na ostatní země světa připadá jen asi 5% celkové výroby
zlata. Nový značný obvod těžební vyskytl se v posledních letech
v Klondike v Kanadě.

Také produkce stříbra vzrostla od let šedesátých do té míry,
že o její výši nerozhoduje ani tak náhoda, vzácnost, jako podnikavost
a kapitál. Kdežto v pětiletí 1851—55 bylo ho vytěženo průměrem
ročně 886.115 *kg*, obnášela produkce jeho v letech 1881—85 prū-
měrem 2,861.701 *kg*, na to v rychlém postupu v roce 1890 již
4,181.000 *kg*, v r. 1893 5,033.000 *kg*, v r. 1895 dokonce 5,204.340 *kg*,
roku 1898 pak 5,142.336 *kg*. Hlavními dodavateli jsou Unie, Mexiko
a jižní Amerika, jež úhrnem produkují 75% celkové těžby, pak
Austrálie, v Evropě pak pyrenejský poloostrov a Německo.

*

Celková roční produkce zlata a stříbra obnášela (číslíce posled-
ních let odchylují se poněkud od číslic shora uvedených)

v průměru let	zlata v <i>kg</i>	stříbra	v roce	zlata v <i>kg</i>	stříbra
1851—55 . .	199.388	886.115	1890 . .	178.823	4,144.233
1856—60 . .	201.750	904.990	1891 . .	196.586	4,267.380
1861—65 . .	185.057	1,101.150	1892 . .	220.910	4,764.542
1866—70 . .	195.026	1,339.085	1893 . .	236.947	5,147.841
1871—75 . .	173.901	1,969.425	1894 . .	272.607	5,121.017
1876—80 . .	172.414	2,450.252	1895 . .	299.885	5,204.340
1881—85 . .	153.640	2,686.602	1896 . .	304.317	4,886.168
1886—90 . .	168.668	3,464.903	1897 . .	355.212	4,990.666
1891—95 . .	245.357	4,901.024	1898 . .	431.215	5,389.083
1896—99 . .	388.012	5,117.056	1899 . .	461.305	5,202.309

Hodnota roční produkce v milionech marek

	zlata	stříbra	dohrom.
1876—80	481.04	370.23	851.27
1881—85	428.66	390.74	819.40

*

	zlata	stříbra	dohromady
1886—90	470·58	443·77	914·35
1891—95	634·03	504·92	1188·95
1896	849·46	444·61	1294·07
1897	991·51	404·26	1395·78
1898	1203·68	429·26	1632·92
1899	1287·66	421·35	1709·01
1900	1047·8	—	—

Sečteme-li hodnotu těžby zlata v jednotlivých delších obdobích, obdržíme

v letech	hodnotu v mil. marek	v letech	hodnotu v mil. marek	v letech	hodnotu v mil. marek
1501—1550 . .	850	1701—1800 . .	4900	1848—1890 . .	20710
1551—1600 . .	1250	1801—1847 . .	2500	1891—1899 . .	7457
1601—1700 . .	2480				

Celkem vytěženo od počátku 16. století do r. 1899 na světě zlata za 40.147 milionů M, z čehož připadají tři desetiny (11.980 milionů M) na téměř tři a půl století (1501—1847) a plných sedm desetin (28.167 mil. M) na půlstoletí poslední (1848—1899).

V jednotlivých zemích bylo v l. 1493—1880 úhrnem vytěženo

	kg stříbra	zlata		kg stříbra	zlata
v Německu	7,904.910	—	v Spoj. Státech . .	5,271.500	2,026.100
v Rakousko-Uher. .	7,770.135	460.650	v Mexiku	76,205.400	265.040
v ruské říši	2,428.940	1,033.655	v Peru	31,222.000	163.550
v rozl. evropských zemích	7,382.000	—	v Potosi-Bolivii . .	37,717.000	294.000
v Africe	—	731.600	v Brasilii	—	1,037.050
v Australii	—	1,812.000	v Chile	2,609.000	263.600
			v Nové Granadě . .	—	1,214.500

V posledních letech vytěžily nejvíce zlata a stříbra (v kg)

	zlata 1898	1899	stříbra 1898	1899
Australie	97.594	119.352	326.379	394.682
Afrika	120.566	110.182	—	—
Spoj. Státy	96.995	106.911	1,693.563	1,703.720
Rusko	88.314	33.354	8.664	4.196
Mexiko	12.790	12.790	1,765.116	1,730.089
Chile	1.344	1.344	147.916	147.916
Bolivie	26	103	498.777	337.355
Kanada	20.822	32.086	138.512	106.136
Rakousko-Uhersko .	2.798	2.925	56.443	58.961
Německo	111	112	173.329	194.190

*

Obrovský vzrůst produkce, k němuž přidružilo se vypuzování stříbra z funkcí měnného kovu a obmezování jeho na drobnou minci, měl v zápětí znehodnocení stříbra, jevíci se nejzřetelněji v relaci (poměru) jeho ke zlatu. Kdežto dříve dlouho udržoval se mezi oběma kovy poměr 1 kg zlata = 15½ kg stříbra a byl časem stříbru ještě příznivější, posunuje se od let 1870 vzájemný poměr vždy více na prospěch zlata. V r. 1875 činila již relace 16 59, v r. 1880

již 18'05, r. 1885 již 19'41, roku 1886—89 stoupla na 20'78—22'09 a po přechodném zotavení se v roce 1890 následkem mincovního zákona amerického na 1:19'75 shledáváme již v roce 1891 opět poměr 1:20'92, v následujících třech letech pak postupně 1:23'72, 26'49, 32'56, a teprv následující dvě léta přinesla částečné zotavení (31'60 a 30'66). V posledních letech nastalo další klesání poměrné hodnoty stříbra naproti zlatu, která činila v letech 1897—1899 pořadem 1:34'28, 35'14, 34'60.

*

Zásobu drahokovů v mincích a prutech páčil Soetbeer v r. 1880 na 13'1 miliardy M ve zlatě a 8'4 miliardy M ve stříbře. Koncem r. 1895 pak Lexis s vyloučením východní Asie odhadoval zlato na 16 miliard a mincovní ředitel Spojených Států na rok 1898/99 včetně Asie zlato na 19'3 miliardy a stříbro na 16'1 miliardy marek. V roce 1899 připadalo pak v mincích a prutech milionů marek:

	Zlata	Stříbra
Na Rakousko-Uhersko	930	618
Německo	2.750	874
Anglii	1.941	470
Francii	3.404	1.764
Ostatní státy latinské minc. unie	638	418
Rusko	3.109	344
Spojené Státy	3.972	2.684

Největší zásoby drahokovů mají tedy Spojené Státy a Francie, po nich Rusko a Německo; Anglie má mincovních zásob poměrně ku svému obchodu a své lidnatosti velmi málo.

Celková zásoba drahokovu v mincích i náčiní (špercích atd.) v Evropě i v Americe byla v letech 80. odhadována na 26 miliard M ve zlatě a 18 miliard M ve stříbře a pro konec 19. stol. odhaduje Lexis zásobu zlata na 35.500 milionů marek, počítaje zároveň, že tento zlatý poklad zemí západní kultury činil v r. 1500 jen 1000 mil., v r. 1550 1710 mil., r. 1600 2720 mil., r. 1700 4410 mil., r. 1800 7940 mil. marek. Do roku 1848 stoupla zásoba zlata na 9560 mil., do r. 1890 na 28.560 milionů marek, odčítajíc určitou kvotu spotřebovací. Roční spotřeba v civilisovaných státech činila dle přibližných odhadů k průmyslovým účelům 97.800 *kg* zlata a 1'089 mil. *kg* stříbra, k mincovním účelům 59.000 *kg* zlata a 360.000 *kg* stříbra (v roce 1898).

Poměrně největší zásoby drahokovů v každém státě chovají cedulaové banky, v jejichž výkazech obráží se také nejlépe vzrůst těžby zlata. Tak měly zásoby zlata v milionech M:

	Koncem r. 1890	1896	1899
Banka anglická	475·3	693·8	595·4
» francouzská	907·4	1.548·7	1.511·8
Německá banka říšská	483·2	531·4	469·0
Banka Rakousko-uherská	91·9	513·6	668·1
Rusko (státní banka a říšská pokl.)	919·2	2.338·1	1.798·2
Spojené Státy, národní banka .	—	760·2	1.318·8
» » státní pokladna .	1.230·6	735·9	1.670·6
Banka italská	159·8	242·5	239·0

Zvláště silně stouply zlaté poklady bankovní v Rakousko-Uhersku, Rusku a Spojených Státech severoamerických ve spojení s prováděním nápravy měny. Kovový poklad čelných bank cedulových činil v květnu 1900

	u banky: anglické	franc.	němec.	Rak.-uh.	ruské
zlata v mil. M	—	1.651·0	—	767·9	1.788·9
stříbra	—	926·1	—	192·5	172·2
Dohromady	78·3	2.577·1	844·6	960·4	1.961·1

(Pokračování.)

Několik dat z hospodářské statistiky.

(Pokračování.)

Speciální zahraniční obchod všech zemí světa činil r. 1899 v milionech marek:

	Dovoz	Vývoz	Celkem	Přebytek vývozu (+) či dovozu (-)
U V. Britanie s Irskem	9.908.0	5.503.5	15.411.5	- 4.404.5
Německa	5.483.1	4.207.0	9.690.1	- 1.276.1
Francie	3.659.8	3.363.6	7.023.4	- 296.2
Nizozemí	3.215.9	2.644.0	5.859.9	- 571.9
Belgie	1.830.8	1.578.9	3.409.7	- 251.9
Rakousko-Uherska	1.843.5	1.578.3	2.921.8	+ 234.8
Ruska (přes evrop. hranice) bez Finska	1.284.0	1.299.6	2.583.6	+ 15.6
Italie	1.220.4	1.159.4	2.374.8	- 66.0
Švýcar	939.5	643.2	1.582.7	- 296.3
Španělska	730.0	575.6	1.305.6	- 154.4
Švédsko	567.8	403.0	970.8	- 164.8
Dánska	449.7	303.9	753.6	- 145.8
Turecka (1898)	443.9	253.5	697.4	- 190.4
Norska	349.4	168.8	518.2	- 180.6
Rumunsko	269.9	120.8	390.7	- 149.1
Portugalska	182.3	103.0	285.3	- 79.3
Řecko	103.8	76.7	180.5	- 27.1
Bulharska	48.7	43.3	92.0	- 5.4
Srbska	37.6	53.3	90.9	+ 15.7
Černé Hory	2.5	2.0	4.5	- 0.5
Východní Indie (1899/1900)	1.120.2	1.515.4	2.635.6	+ 395.2
Japan	454.0	442.6	896.6	- 11.4
Čína (přístavy smluvní)	809.9	599.1	1.409.0	- 210.8
Asijské Rusko	118.8	51.4	170.2	- 67.4
Egypt	237.4	318.5	555.9	+ 81.1
Spojené Státy severo-americké	3.355.0	5.262.2	8.617.2	+ 1.907.2
Britská severní Amerika	690.0	678.8	1.368.8	- 11.2
Brasilie (1897)	436.6	540.7	977.3	+ 104.1
Argentina	473.4	748.8	1.222.2	+ 275.4
Chile	162.9	250.0	412.9	+ 87.1

Úhrnem mají:

Evropa	32.308.9	24.243.2	56.552.1	- 8.065.7
Asie	4.142.3	4.392.6	8.534.9	+ 250.3
Afrika	1.677.3	1.554.2	3.231.5	- 123.1
Amerika	6.432.0	8.858.0	15.290.0	+ 2.426.0
Australie a Oceánie	1.441.2	1.529.0	2.970.2	+ 87.8
Celá zeměkoule	46.001.7	40.577.0		

Srovnání tržebních výkazů nedává arci zcela přesného obrazu vzájemných tržebních styků rozličných zemí. Co srovnatelnost čísel z jednotlivých zemí zvláště stěhuje, jest především rozdílnost klasifikace zboží. Statistika připojuje se k platnému celnímu tarifu, zde více, jinde méně specialisovanému; na př. Rakousko zobrazuje svůj dovoz z Německa v 1300 položkách, Německo svůj vývoz k nám pouze v 900; každá statistika jde též svou vlastní cestou

při vřaďování jednotlivých druhů zboží ve velké soustavné skupiny (potraviny, suroviny, tovary). Dále vadí rozdílný způsob zjišťování zemí původu a určení zboží dle toho, vyšetřuje-li statistika skutečnou zemi původu nebo spotřeby zboží (jako u nás), nebo jenom zemi, z jejíhož obchodu zboží pochází nebo do kterého přechází (jako na př. v Anglii), rovněž i udávání svobodných přístavů (Hamburk, Brémy) jako vlastních zemí původu nebo určení zboží (čímž na př. obchodní styky Rakouska s Německem nemohou býti správně zjištěny), nestejné zaznamenávání zboží tu dle váhy hrubé, tam dle čisté, nestejné zjišťování zboží jen prováženého atd., konečně rozdílné metody zjišťování cen zboží (dle deklarací interestentů, dle odhadu, průměrných cen) při vývozu nebo zase jiné při dovozu zboží a pod.

Pro počítání hodnoty vývozu dlužno pro posouzení bilance čítati i dopravní náklady až ke hranici zemské, pro hodnotu dovozu jak výrobní náklady statku v cizině, tak i dopravní náklady z ciziny až ku hranici zemské, tedy na př. norimberské zboží exportované do severní Ameriky dle hodnoty loco Hamburk pro Německo a pro Spojené Státy dle hodnoty loco N.-York (transport po moři mohou obstarávati lodi v tomto případě buď německé nebo americké nebo státu třetího — Anglie —, a dle toho pak se pošinouje bilance výlohami lodní dopravy). Hodnoty statistikou zjišťované mohou se tudíž shodovati jen, pokud dvě země bezprostředně spolu souvisejí.

K posouzení významu vnější tržby je důležité znáti též složení vývozu a dovozu, zdali tedy vyváží či dováží stát suroviny a potraviny či průmyslové výrobky.

*

Konečně není tržba se zbožím jedinou formou mezinárodních styků hospodářských. Naopak vedle dovozu a vývozu zboží zaujímají poměrně vždy význačnější místo a působí na celkovou platební bilanci mezi jednotlivými státy i jiné převody majetkové, jako poskytování zápůjček a jinaké ukládání peněz do ciziny (kupování státních rent a dluhopisů, akcií podniků průmyslových, bankovních, železničních, zakládání takových podniků v cizině atd.), přijímání (a na druhé straně placení) úroků z těchto kapitálů a realizování zisku z výdělkových podniků v cizině (dividendy z bank, železnic, dolů, továren), platy za dovoz zboží (Anglie je námořním dopravovatelem světa, do jisté míry i Nizozemsko a Německo — českým námořním přístavem je více Hamburk nežli Terst). I cestovatelský ruch, v posledních desetiletích tolik vzrostlý, stal se činitelem mezinárodní bilance platební.

Tím vysvětluje se tržební *passivnost* nejobchodnějších a nejbohatších států evropských naproti státům jiným, zřejmě chudším, i Evropy jakožto celku naproti ostatním dílům světa. Anglie, Německo, Francie dovezou ročně o miliardy korun zboží více než vyvezou, vyrovnávajíce tyto deficity své tržební bilance tím, že cizina platí jim opět ročně veliké sumy jako úroky a splátky půjček státních, jako dividendy kapitálů uložených v cizozemských podnicích atd.

* * *

Veškerému modernímu ruchu a pohybu statků, peněz i osob bylo a jest podnětem a hlavní podmínkou zdokonalení dopravních prostředků, jaké nastalo vynalezením parních strojů, spojením parního pohonu s železnými kolejemi, elektrickým telegrafem a telefonem.

Úhrnná poštovní doprava světa odhadována byla v roce 1873 na 3300 milionů kusů, v roce 1890 již na 17—18.000 milionů kusů, v r. 1898 počítáno poštovních zásilek již na 29.546.6 milionů kusů, t. j. poštovních zásilek bylo již v roce 1890 denně podáno průměrem 50 milionů a v roce 1898 denně průměrem 81 milionů kusů. Světový spolek poštovní, roku 1874 zřízený, zahrnuje dnes veškeré státy evropské, všechny evropské kolonie v jiných dílech světa, veškeré samostatné státy americké, v Africe Egypt, Transvaal, Oranžský stát, Kongo, v Asii Persii, Japonsko, Koreu, Siam i Čínu atd. Všechny tyto země tvoří pro vzájemnou výměnu korespondencí jediné poštovní území o 100 mil. km^2 s 1000 mil. obyv., řídí se jednotnými pravidly o sazbách a váze i o manipulaci s poštovními zásilkami, o náhradách transitzí dopravy a pod., a zařízení v jednom státě se osvědčující zavádějí se snáze než dříve i v zemích ostatních. Pokud jde o zevrubnější údaje, měly v r. 1898:

	Pošt. úřadů	Pošt. zásilek mil. kusů na 1 ob.		Příjmů v mil. M	Výdajů v mil. M	Přebytek v mil. M
Rakousko (1897) . . .	5.658	1.096	40.6	76	69	6.7 *)
Uhersko	4.852	441.8	21.8	34	25	8.7
Německo	85.407	4.603	81.2	395	350	44.9 *)
Francie s Alžírem . . .	9.664	2.573	55.1	200	147	52.5 *)
Anglie	21.197	3.401	85.0	250	175	75.0 *)
Italie (1897)	7.662	608	17.9	53	47	6.0 *)
Rusko s asijs.	9.396	685	5.0	136	105.6	30.4 *)
Spojené Státy	73.570	11.688	100.8	369	405	— 36
Britská Indie	11.827	441	1.6	24.5	22.1	2.4

*) Znamená zde přebytek pošty spolu s telegrafem.

V Rakousku činil celkový počet poštovních ústavů v r. 1899 6065, a sice 446 erárních a 5619 neerárních; 1 poštovní ústav připadal na 49·5 *km*² a na 3940 obyvatelů. Territoriálně nejhustší jsou poštovní ústavy v Dol. Rakousích, Slezsku, Hor. Rakousích, Moravě, Čechách, nejhřidší v Bukovině, Haliči, Dalmacii; v poměru k obyvatelstvu mají nejvíce poštovních ústavů Salcbursko a Korutany, nejméně Halič a Bukovina.

Úhrnná doprava listovní pošty v Rakousku 1899 činila 1112·2 mil. kusů (695 mil. dopisů, 285·5 mil. korresp. lístků, 107·4 mil. tiskopisů, 23 78 mil. vzorků zboží a 0·48 mil. obchodních papírů), kromě toho 102·6 mil. časopisů. Poštou povozní bylo dopraveno 35·1 mil. obyčejných balíků a 15·9 mil. kusů (8432 mil. K) zásilek peněžních a cenných. Poukázek poštovních bylo splaceno 21·8 mil. a vyplaceno 23 mil. kusů, obnosy na pošt. poukázky, příkazy a dobírky splacené, resp. vyplacené činily úhrnem 1168·2, resp. 1299·6 mil. korun.

*

Telegrafní síť v Rakousku r. 1899 zaujímala:

	Železničních správ	Státní síť telegrafní	Čelkem
Tratí	17.868 <i>km</i>	35.652 <i>km</i>	53.520 <i>km</i>
Drátů	48.987 >	112.578 >	161.565 >
Telegrafních stanic .	2.209	3.162	5.371

V r. 1900 bylo dopraveno 13 25 mil. poplatných a 1·5 mil. bezplatných telegramů; z podaných telegramů bylo 5·7% státních a služebních, 5·7% bursovních, 40·6% obchodních, 24·5% rodinných, 1·5% časopiseckých a 22% obsahu rozdílného.

Telefonních sítí místních bylo 253, meziměstských linií 102, míst s meziměstským spojením 194, telefonů 31.032, účastníků (abonentů) 29.182, telefon. hovorů 82·2 mil. a telefonicky sdělených telegramů 1·2 mil. V r. 1899 činily konečně:

	Z poštovního porta	Z telegrafních poplateků	Z jiných příjmů	Celkem	Z telefonu
Příjmy v mil. K	74·38	10·56	14·11	99·06	6·1
Výdaje > > .	—	—	—	85·43	5·0

Celkový statistický přehled podává nám o telegrafu a telefonu v jednotlivých zemích dle stavu z r. 1898 tato tabulka:

	a) Telegraf. linií	Drátů	Ústavů	Tele- gramů v mil.	b) Míst s telef. ústavů	Drátů v km	Účast- níků	Hovorů v mil.
Rakousko . .	34.804	108.018	5.172	14.1	219	108.613	26.664	102
Uhersko . .	22.016	107.370	3.026	7.5	41	39.792	12.869	26.9
Bosna a Hreg.	822	7.182	119	0.5	?	?	?	?
Německo . .	125.457	460.184	19.084	44.5	900	632.789	183.696	621.4
Francie . .	127.853	644.676	12.460	43.9	767	244.661	51.883	141.2
Anglie . .	70.017	496.374	10.816	90.0	—	—	112.840	—
Italie . .	40.513	127.236	5.868	10.9	?	?	?	?
Rusko . .	144.163	298.608	5.257	17.5	83	60.417	23.686	103.4
Spoj. Státy .	305.666	1,456.459	22.285	61.4	1.239	1,635.994	632.946	1,666.0
Britská Indie (Indic. linie)	83.270	257.480	4.699	6	—	—	—	—

Celkem mají:

Evropa . .	720.457	2,592.225	72.282	267.4	2.763	1,539.344	605.013	1.163
Asie . .	150.812	379.371	5.589	22.5	83	66.949	15.935	35.1
Afrika . .	32.119	94.141	972	6.4	6	1.138	382	0.25
Amerika . .	474.021	1,604.821	24.370	70.2	1.239	1,635.994	632.946	1,666
Australie .	48.079	106.370	2.881	9.4	34	27.625	18.350	?
	1,406.488	4,776.938	106.034	375.9	4.145	3,271.050	1,271.626	2,864.35

Přehled tento, sdělaný dle dat uveřejňovaných každoročně od mezinárodního telegrafního bureau v Bernu, není arci úplným, zvláště pokud jde o země mimoevropské. Ostatně i u států evropských statistiky nejsou prováděny vesměs se stejnou spolehlivostí a zevrubností.

*

Podmořská kabelová síť světa čítala v roce 1901 dle seznamu mezinárodním telegrafním úřadem v Bernu vydaného 1750 kabelů v úhrnné délce 358.137.625 km. Z toho připadá 1380 kabelů státním správám telegrafním, 370 kabelů společností soukromým. Protože však státní správy obmezují se na stavbu kabelů pobřežních nebo jen kabelů k ostrovům poblíž břehu ležícím, kdežto stavby velkých kabelů podmořských zůstaveny jsou podnikatelům soukromým, mají kabely státní délku pouze 39 851.386 km, kdežto kabely společností soukromých 318.826.249 km, skoro osmkrát více. Společnosti tyto (asi 30) mají celkem kapitálu asi 50 mil. liber št., z čehož asi 75% náleží společností anglickým. A sice měly jednotlivé státy a společnosti v r. 1901:

	Kabelů o délce km		Kabelů o délce km
Rakousko . . .	44 403.65	Španělsko . .	15 3.228.72
Německo . . .	69 4.882.28	Italie . . .	39 1.964.32
Francie . . .	63 9.334.31	Norsko . . .	536 1.006.98
V. Britanie a Irsko	173 3.828.07	Rusko . . .	8 298.02
Japan	118 3.745.14	Brit. Indie*)	4 3.183.00

*) Indoevropská telegrafní linie.

Eastern Telegraph Company	93	73.223·17
* Extension Australasia and China Tel. Co.	34	33.674·13
Western Telegraph Company	27	32.018·00
Compagnie française des câbles télégraphiques .	32	22.412·77
Německo-atlantská telegrafní společnost	2	7.670·89

Eastern Telegraph Company, která májc základní kapitál 200 milionů marek, vládne nyní skoro třetinou celé sítě kabelové, má podmořské telegrafy: z Anglie do Portugalu, Gibraltaru, Malty a Alexandrie, r. 1870 zařídila podmořské spojení průplavem suezským s Adenem a Bombayí, které bylo potom jinou společností rozšířeno četnými kabely do východní Asie a Austrálie. R. 1874 zjednáno přímé spojení Evropy s jižní Amerikou (Lissabon-Madeira-St. Vincent-Pernambuco), kabely spojují všechny evropské kolonie v zemích zámořských s osadami mateřskými, vydržují se zvláštní lodi kabelové, které síť kabelovou v dobrém stavu udržují a novými tratěmi rozšiřují.

*

Silnice v Rakousku v r. 1899 měřily:

říšské	15.956 km	Všech silnic bylo:
zemské	3.571 »	v Čechách . . . 28.852 km
okresní	54.928 »	v Haliči 13.876 »
obecní	35.595 »	v D. Rakousích 12.755 »
úhrnem	110.051 »	na Moravě . . . 11.641 »

Nejvíce říšských silnic je v Čechách, Haliči, Tyrolsku a Dalmacii, zemských (přes polovici všech) v Haliči (mimo to jsou zemské jen v Čechách, Horních a Dolních Rakousích, Salcburku a Korutanech), okresních a konkurrenčních v Čechách, Dolních Rakousích, na Moravě a v Štýrsku, obecních v Haliči, Horních Rakousích a Čechách. Nej hustší síť jest ve Slezsku (72·7 km na 100 km²), nejhustší v Salcbursku a Haliči.

Čistý náklad na erární silnice činil přes 14 milionů korun (885 K na 1 km).

(Pokračování.)

Několik dat z hospodářské statistiky.

(Pokračování.)

Vývoj železniční sítě světa v 19. stol. znázorňuje tato tabulka:

I. Evropa:	První želez. otevřena		Délka provozovaných drah železných koncem roku					
	roku	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
Rakousko-Uher.	1838	144	1.579	4.543	9.589	18.512	27.113	36.883
Německo	1835	549	6.044	11.633	19.575	33.838	42.869	51.391
V. Británie a Irsko	1825	1.348	10.653	16.787	24.999	28.854	32.297	35.186
Francie	1832	497	3.083	9.528	17.931	26.189	36.895	42.827
Rusko a Finsko	1838	26	601	1.589	11.243	23.857	30.957	48.107
Itálie	1839	8	427	1.800	6.134	8.715	12.907	15.787
Belgie	1835	336	854	1.729	2.997	4.120	5.263	6.345
Nizozemí	1839	17	176	335	1.419	2.300	3.060	3.209
Švýcarsko	1844	—	27	1.096	1.449	2.571	3.190	3.783
Španělsko	1848	—	28	1.918	5.475	7.481	9.878	13.357
Portugalsko	1854	—	—	137	714	1.150	2.149	2.376
Dánsko	1847	—	32	111	764	1.579	1.986	3.001
Norsko	1854	—	—	68	359	1.059	1.562	2.053
Švédsko	1851	—	—	522	1.703	5.906	8.018	11.320
Srbsko	1884	—	—	—	—	—	540	578
Rumunsko	1870	—	—	—	245	1.887	2.543	3.098
Řecko	1869	—	—	—	11	11	767	972
Turecko (evropské), Bulharsko	1860	—	—	66	291	1.394	1.765	3.142
Malta, Jersey, Man	—	—	—	—	11	60	110	110
Celá Evropa	1825	2.925	23.504	51.862	104.914	168.983	223.869	283.525
II. Amerika:								
Spojené Státy	1830	4.534	14.515	49.292	85.139	150.717	268.409	311.094
Brit. sev. Amerika	1840	26	114	3.359	4.018	11.087	22.533	28.697
Mexiko	1850	—	11	32	349	1.120	9.800	14.573
Spoj. Státy Brasil.	1854	—	—	129	691	3.200	9.500	14.798
Argentina	1857	—	—	39	732	2.273	9.800	16.369
Chile	1852	—	—	195	732	1.800	3.100	4.586
Celá Amerika	1830	4.754	15.064	53.935	93.139	174.666	331.417	402.171
III. Asie:								
Brit. Vých. Indie	1853	—	—	1.350	7.633	14.977	27.000	38.235
Malá Asie a Syrie	1860	—	—	43	234	372	800	2.760
Ruská střední Asie	1860	—	—	—	—	125	1.433	2.669
Sibiř	1893	—	—	—	—	—	—	6.200
Nizozemská Indie	1867	—	—	—	150	450	1.361	2.094
Japan	1872	—	—	—	—	121	2.333	5.892
Čína	1871	—	—	—	—	11	200	646
Celá Asie	1853	—	—	1.393	8.185	16.287	33.724	60.301
IV. Afrika:								
Egypt	1856	—	—	443	1.056	1.500	1.547	3.358
Alžír a Tunis	1862	—	—	—	517	1.379	3.104	4.251
Britská jižní a střední Afrika	1860	—	—	12	105	1.459	2.922	4.727
Celá Afrika	1860	—	—	455	1.786	4.646	9.386	20.114
V. Austrálie:								
1854	—	—	367	1.765	7.847	18.889	24.014	

Celkem měly tedy železnice:

	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900
Evropa	1825	2.925	23.504	51.862	101.914	168.983	223.869
Amerika	1827	4.754	15.061	53.935	93.139	174.666	331.417
Asie	1853	—	—	1.393	8.185	16.287	33.724
Afrika	1860	—	—	455	1.786	4.646	9.836
Australie	1854	—	—	367	1.765	7.847	18.889
Celá zeměkoule	1825	7.679	38.563	108.012	209.789	372.429	617.285

Přírůstek délky železnic činil v desetiletí kilometrů:

	1840-50	1850-60	1860-70	1870-80	1880-90	1890-1900
V Evropě	20.600	28.400	53.000	64.100	54.900	95.700
Americe	10.300	38.800	39.200	81.600	156.700	70.700
Asii	—	1.400	6.800	8.100	17.400	26.600
Africe	—	400	1.400	2.800	4.800	10.700
Australii	—	400	1.400	6.000	11.100	5.100
Na celé zeměkouli	30.900	69.400	101.800	162.600	244.900	172.800

Z tohoto přírůstku připadalo na:

Rakousko-Uhersko	1.500	2.900	5.100	8.900	8.600	9.800
Německo	5.500	5.600	8.000	14.200	9.100	8.500
V. Britanii a Irsko	9.400	6.100	8.200	3.900	3.400	2.900
Francii	2.600	6.400	8.400	8.900	10.700	5.900
Rusko a Finsko	600	1.000	9.600	12.700	7.000	17.100
Spoj. Státy sev.-amer.	10.000	34.800	35.800	65.600	117.700	42.700
Britskou Vých. Indii	—	1.400	6.300	7.300	12.000	11.200

Koncem r. 1900 mělo provozovaných železných drah:

	Železnic km	Jednotlivých států plošný obsah km ²	počet obyv. v mil.	Připadá km železnic na 100 km ²	10.000 ob.
Německo	51.391	540.700	56.34	9.5	9.1
Rakousko-Uher. s Bosn. a Herc.	36.883	676.600	47.014	5.4	8.0
V. Britanie a Irsko	35.886	316.800	41.300	11.4	8.6
Francie	42.827	536.400	38.518	8.0	11.1
Rusko evropské s Finskem	48.107	5.390.000	106.305	0.9	4.2
Italie	15.787	286.600	32.450	5.5	5.0
Belgie	6.345	29.500	6.745	21.9	9.0
Nizozemsko s Luc.	3.209	35.600	5.341	8.6	5.4
Švýcarsko	3.783	41.400	3.327	9.5	11.4
Španělsko	13.357	514.000	17.744	2.7	7.4
Portugalsko	2.376	92.100	5.285	2.6	4.7
Dánsko	3.001	39.700	2.447	7.9	12.3
Norsko	2.053	322.300	2.231	0.6	9.2
Švédsko	11.320	450.600	5.097	2.7	22.4
Srbsko	578	48.300	2.494	1.2	2.4
Rumunsko	3.098	160.000	5.913	2.4	5.2
Řecko	972	65.100	2.434	1.5	4.0
Turecko (evrop.) s Bulharskem	3.142	275.200	9.819	1.1	3.2
Malta, Jersey a Man	110	1.100	0.364	10.0	3.4
Celkem Evropa	283.525	9.822.000	391.173	2.8	7.1

	Železnic <i>km</i>	Jednotlivých států plošný obsah <i>km²</i>	počet obyv. v mil.	Připadá <i>km</i> železnic na 100 <i>km²</i> 10.000 ob.	
Spoj. St. sev.-am.	311.094	7,752.800	74.051	4.0	42.0
Brit. Sev. Am.	28.697	8,768.000	5.250	0.3	54.7
Mexiko	14.573	1,987.300	12.620	0.7	11.5
Spoj. Státy brasil.	14.798	8,361.400	16.969	0.2	8.7
Argentina	16.369	2,885.600	4.794	0.6	34.1
Chile	4.586	776.000	3.001	0.6	15.3
Celá Amerika	402.171	—	—	—	—
Brit. Vých. Indie	38.235	5,068.300	290.575	0.8	1.3
Malá Asie a Syrie	2.760	1,778.200	15.478	0.1	1.8
Rus. střední Asie	2.669	554.900	700	0.5	38.1
Sibiř	6.200	12,518.500	5.773	0.05	10.7
Java a Sumatra .	2.094	599.000	27.172	0.3	0.8
Japan	5.892	417.400	46.542	1.4	1.3
Čína	646	11,081.000	357.250	0.006	0.02
Celá Asie . .	60.301	—	—	—	—
Egypt	3.358	994.300	9.750	0.3	3.4
Alžír a Tunis .	4.251	897.400	6.375	0.5	6.7
Britská jižní a střední Afrika	4.727	756.800	1.766	0.6	26.8
Celá Afrika .	20.114	—	—	—	—
Australie . .	24.014	7,985.000	4.569	0.3	52.5

Měly tedy v přehledu železných drah v r. 1900:

	Železnic <i>km</i>	Plošný obsah <i>km²</i>	Počet obyv. v mil.	Připadá <i>km</i> železnic na 100 <i>km²</i> 10.000 ob.	
Evropa	283.525	9,822.000	391.173	2.8	7.1
Amerika	402.171	—	—	—	—
Asie	60.301	—	—	—	—
Afrika	20.114	—	—	—	—
Australie	24.014	7,985.000	4.569	0.3	52.5
Celá zeměkoule	790.125	—	—	—	—

Délka železnic světa v r. 1899 převyšuje skoro 20krát objem zeměkoule na rovníku (40.070 *km*) a jest o více než 21.000 *km* delší než dvojnásobná střední vzdálenost měsíce od země (384.420 *km*). Nad to značí udaný počet kilometrů pouze délku dráhy, nikoliv délku kolejí, která je tudíž následkem četných drah dvou- a více-kolejových, zejména v Evropě i Americe, značně větší. Přes polovici úhrnné délky železnic světa připadá na Ameriku (402.171 *km*), přes třetinu na Evropu (283.525 *km*). Ze států mají nejdelší síť železniční Spojené Státy severoamerické (311.034 *km*), více než celá Evropa, potom Německo (51.391 *km*, přes šestinu železniční sítě

severoamerické) a evropské Rusko (48.107 *km*), Francie (42.827 *km*), Britská Východní Indie (38.235 *km*), Rakousko-Uhersko (36.883 *km*), V. Britanie a Irsko (35.186 *km*) a Kanada (28.697 *km*).

*

Hustota sítě železniční, t. j. poměr délky železnic k plošnému obsahu, jest největší v průmyslové a hustě zalidněné Belgii (skoro 22 *km* železnic na 100 *km*²), potom v Sasku (19 *km*), Badensku a Elsas-Lotrinsku (13 *km*), V. Britanii a Irsku (11.4 *km*), Německu (průměrem 9.5 *km*), Švýcarsku (9.5 *km*), Nizozemsku (8.6 *km*), Francii (8 *km*); nejmenší hustota jest v Norsku (0.6 *km*) a evropském Rusku (0.9 *km*). V Spoj. Státech severoamerických připadají na 100 *km*² 4 *km* železnic.

Poměr délky železnic k počtu obyvatelstva jest v Evropě nejprůmyslovější ve Švédsku (na 10.000 obyv. 22.4 *km* železnic), Dánsku (12.3 *km*), Švýcarsku (11.4 *km*), Francii (11.1 *km*), Bavorsku, Badensku, Elsas-Lotrinsku (11.0 *km*). Daleko příznivější čísla poskytují tu však některé země mimoevropské s poměrně vyvinutou sítí železniční a řidším obyvatelstvem, jako Austrálie (52.5 *km*, západní Austrálie dokonce 130.6 *km* železnic na 10.000 obyv.), Argentina (34.21 *km*), Kanada (54.7 *km*), Spojené Státy americké (42.0 *km*), ruská střední Asie (38.1 *km*), britská jižní a střední Afrika (26.8 *km*, ještě více stát Oranžský — 46.1 *km*).

*

Zařizovací kapitál na železnice vynaložený činil dle průměru zjištěného v nejčelnějších státech Evropy na 1 *km* 292.322 M, což přeneseno na veškeré dráhy evropské dává zařizovací úhrnný kapitál železnic evropských 82.880.59 miliardy marek, pro železnice mimoevropské činí podobně vypočtený průměr na 1 *km* 143.691 M a úhrnný zařizovací kapitál dle toho pro všechny dráhy mimoevropské 72.793.86 miliardy M, takže by pak zařizovací kapitál všech železnic světa činil **155.674.45** miliardy marek.

V jednotlivých státech činil zařizovací kapitál

	v roce	při délce železnic <i>km</i>	úhrnem v mil. M	na 1 <i>km</i> délky M
v Německu	1900	49.930	12.583	255.605
» Rakousku	1900	19.270	5.350	277.611
» Uhersku (státních) . . .	1900	8.020	1.859	242.556
» Francii	1898	41.685	13.186	316.319
» V. Britanii a Irsku . . .	1899	34.915	23.046	660.070
» Rusku (bez Finska) . . .	1898	50.337	8.817	175.165

v Itálii	1899	15·819	4.132	261·174
» Spoj. Státech amer. . .	1899	302·942	46.343	158·070
» Kanadě	1900	28·410	4.193	146·196
» brit. Vých. Indii . . .	1899	37·770	3.595	149·230
» Argentině	1898	15·627	2.094	155·532
» Japanu	1899	5·091	409	80·300
» Kapské kolonii	1900	3·361	446	132·568

*

Železniční síť v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených obnášela

v roce	celkem km	z toho drah ve státní správě	v roce	celkem km	z toho drah ve státní správě
1840 . .	144	—	1895 . .	16443	8797
1850 . .	1357	833	1896 . .	16750	9078
1860 . .	2927	13	1897 . .	17338	9438
1870 . .	6112	13	1898 . .	18182	10195
1880 . .	11434	1970	1899 . .	18826	10784
1890 . .	15303	6680	1900 . .	19270	11083

Co do vývoje dopravy, bylo dopraveno v Rakousku:

v roce	osob celkem	v milion. na drah. ve stát. správě	nákladů celkem	v mil. tun na drah. ve státní správě
1880 . . .	31·55	2·70	44·79	2·81
1885 . . .	49·30	18·17	54·63	12·42
1890 . . .	69·45	28·09	79·96	20·63
1895 . . .	106·44	44·33	93·88	28·67
1900 . . .	158·10	79·91	118·95	39·69

Provozovací příjmy činily (v mil. korun)

v roce	celkem	z toho připadá na příjmy			
		z transportů osobních		nákladních	
		z toho u drah ve státní správě	celkem u drah ve státní správě	celkem u drah ve státní správě	
1880 . .	316·12	15·24	68·04	4·30	242·02
1885 . .	342·12	86·02	79·90	24·50	256·14
1890 . .	431·20	130·94	95·96	33·24	326·80
1895 . .	495·26	198·70	119·40	52·08	366·78
1900 . .	628·31	258·15	155·75	72·87	457·50

V r. 1900 bylo státních drah 7674 km, soukromých 11152 km, místních drah (včetně ozubených) 5960 km, vlečných drah 1157 km, parních tramwayí 134 km. Státní správou železniční bylo provozováno železnic státních a soukromých 11.083 km, 16 km státních drah bylo provozováno státem bavorským a saským a 30 km stát-

ních drah bylo provozováno soukromníky, soukromých drah v soukromém provozování bylo 8099 *km*.

Ze zemí účastní se železniční sítě

	nejvíce		nejméně
Čechy . . .	5927 <i>km</i> = 30·8%	Dalmacie . . .	126 <i>km</i> = 0·7%
Halič . . .	3584 » = 18·6 »	Přímoří . . .	319 » = 1·7 »
Dol. Rakousy 1958 »	= 10·1 »	Salcburk . . .	381 » = 2·0 »
Morava . . .	1857 » = 9·6 »	Krajina . . .	434 » = 2·2 »

Roku 1900 připadal 1 *km* železnic v Rakousku na 15·57 *km*², v Čechách na 8·76 *km*², ve Slezsku na 8·95 *km*², v Dol. Rakousích na 10·12 *km*², na Moravě na 11·97 *km*², v Haliči na 21·90 *km*². V Čechách protkány jsou zvláště hustě železnými drahami průmyslové a báňské okresy severní.

Upotřebený zařizovací kapitál rakouských železn. drah činil v roce 1900 (v mil. korun)

a) na státní a soukr. dráhy ve správě státní . . .	2516·926	}	2524·764
na státní dráhy v cizím výkonu státním . . .	7·838		
b) na soukr. » v soukromé správě . . .	3348·547	}	3769·035
na místní » provozované státem na účet			
vlastníků	420·488		
dohromady dráhy státní i soukromé	6293·799		

Z obnosu a) bylo vydáno na výkup drah soukromých 1781·853 mil. K, na vlastní železn. stavby státní a dodatečné výlohy 742·91 mil. K; z obnosu b) připadalo na stavbu a zařízení drah a opatření prostředků provozovacích 2851·321 mil. K, na ztráty kursovní 875·481 mil. a na jiný výdaj 42·231 mil. korun. Průměrem připadalo na 1 *km* stavební délky u drah ve správě státní (a) 305·797 K, u drah soukromých (b) 345·902 K.

Doprava r. 1900 v Rakousku po železnicích vůbec obnášela
 158·098 mil. osob, 118·952 mil. tun,
 5194·0 mil. osob. kilometrů; 11128·3 mil. tunových *km*;
 průměrem 32·85 *km* na 1 osobu prům. 91 *km* na tunu;

z toho připadá na státní dráhy 79·912 mil. dopravených osob a 39·685 mil. tun, na soukromé 78·186 mil. osob a 79·266 mil. tun.

Dopraveno bylo v r. 1900 milionů osob na všech rak. drahách

v třídě	rychlovl.	osob a smíř. vl.
I. . . .	0·434	0·757
II. . . .	2·044	8·844
III. . . .	3·819	138·080
IV. . . .	—	0·132

Z dopravených osob připadalo na

třídu I.	II.	III.	vojenské osoby	rychlo- vlaky	osobní a smíš. vlaky
0.75%	6.89%	89.76%	2.52%	4.1% *)	95.9% *)

Provozovací příjmy činily v r. 1900 u drah ve výkonu

	státním	soukr.	celkem
celkem mil. K	258.1	369.8	628.0
z toho z dopr. osobní . . . »	72.8	82.8	155.7
» » nákladů . . . »	177.4	280.0	457.5
na 1 km délky celkem . . . K	23233	46549	32955
» » » z osob. dopr. . . »	6588	10571	8240
» » » z náklad. » . . »	15975	35258	24012

Provozovací výdaje činily v roce 1900 u drah ve výkonu

	státním	soukr.	celkem
celkem mil. K	203.0	223.7	426.7
z toho vlastní výdaje provozov. » »	173.8	175.5	349.3
zvláštní výdaje . . . » »	29.2	48.1	77.3
vlastní výdaje činí % z příjmů do- pravních	67.32%	47.47%	55.64%

V témž roce činil u drah ve výkonu

	státním	soukr.	dohrom.
provozovací přebytek celkem . mil. K	84.351	194.286	278.637
na 1 km délky K	7592	24451	14621
v % upotřebeného zařizov. kapitálu . . .	2.86%	5.80%	4.43%
čistý výnos provozovací celkem . mil. K	56.469	146.172	202.640
na 1 km délky provoz. . K	5082	18396	10633
v % upotr. zařizov. kapitálu	1.92%	4.36%	3.22%

Co do poměrů osobních bylo v roce 1900 u rak železnic ve výkonu

	státním	soukrom.	dohromady
zaměstnáno osob	101.089	104.878	205.967
s platem a mzdou . mil. K	104.681	125.928	230.609
v % vlastních výdajů provoz. 60.23%	71.72%	66.0%	

(Dokončení.)

*) Po odečtení osob vojenských.